

Specifika středního odborného vzdělávání v kurikulární reformě (zaměřeno na společenskovední vzdělávání)

Motto:

Celkově soudím, že český vzdělávací systém, jeho vlastnosti a produkce, je jedna z těch „národních specifických“, které si udržují ve srovnání se světem znamenitou úroveň kvality. Při všech dílčích nedostacích, které tento systém nepochybně má, nelze jej rozhodně označovat jako celek za strnulý, tradiční, ba dokonce zaostávající. Naopak, měli bychom být oprávněně hrdi na přednosti svého vzdělávacího systému, jako jsou např. Švýcaři hrdi na svůj systém ... Zde by měla sehrávat pozitivní roli média, jež místo typického znevažování úrovně českého školství a jeho výsledků (PISA aj.) by měla poukazovat též na jeho přednosti a v některých aspektech skvělé postavení v mezinárodním srovnání.
(Jan Průcha: Srovnávací pedagogika. Praha: Portál 2006, str. 242)

- ? **Co je cílem současné kurikulární reformy?**
- ? **Kterým pojmem je třeba porozumět?**
- ? **Jaká je koncepce RVP středního odborného vzdělávání (SOV), čím je střední odborné vzdělávání specifické?**
- ? **Co musí předcházet, než začneme psát školní kurikulum, a co musíme přitom respektovat ?**
- ? **Jakou koncepci má společenskovední vzdělávání v RVP SOV ?**
- ? **Jak se tvoří učební osnova společenskovedních vyučovacích předmětů?**

Článek pojednává o cílech současné **české kurikulární reformy** v odborném školství a vysvětluje některé pojmy spojené s reformou (kurikulum, klíčové kompetence). Je **určen učitelům společenskovedních vyučovacích předmětů v SOŠ a SOU**. Ukazuje koncepci společenskovedního kurikulárního rámce v RVP oborů vzdělání. Pro učitele přináší zejména **instruktivní část, a to ve formě popisu tvorby části školního kurikula - učební osnovy (UO)** všeobecně vzdělávacího společenskovedního předmětu; jsou zařazeny ukázky vhodných formulací jednotlivých částí struktury UO s upozorněním na nejčastější nedostatky nebo neobratnosti. Přitom jsou využity zkušenosti z projektu Pilot S, kterým byla ověřována tvorba školního kurikula podle pilotní verze RVP SOV na třiceti SOŠ a SOU ve všech krajích ČR, kromě Prahy.

Obsah

Strana

1. Co je cílem současné české kurikulární reformy?
2. Vybrané pojmy v kurikulární reformě
3. Pojetí, struktura a specifika RVP SOV
4. Nutné předpoklady pro tvorbu společenskovední složky ŠVP
5. Zásady a postupy pro tvorbu společenskovední složky ŠVP.

¹ Národní ústav odborného vzdělávání je jedním z resortních ústavů MŠMT.

6. Učební osnova a její tvorba.....	
7. Závěr	
8. Přílohy	
9. Seznam použitých zkratk	
10. Použitá literatura	

Ve všech vyspělých školských systémech se hledají cesty, jak nejlépe připravit děti a mládež na život v 21. století. Naše školství před tímto problémem také stojí. České školství – dříve československé – bylo kvalitní, tak bylo vnímáno i v zahraničí. Výzkumy ukazují, že i dnes má svá nezpochybnitelná pozitiva, svědčí o tom motto v úvodu tohoto článku. Českému školství bývá však celkem právem vytýkána přetíženost kurikula, encyklopedičnost a akademičnost, v některých aspektech i malá vybavenost žáků některými z klíčových kompetencí.

Změněná doba, infromatická revoluce, prudce se rozvíjející věda, technika a technologie žádají nový přístup ke školnímu vzdělávání. **Škola nemá pouze předávat znalosti, které rychle zastarávají, nýbrž má naučit žáka zvládnout metody, jak lze informace získávat, hodnotit, zpracovávat a aplikovat.**²

1. Co je cílem současné české kurikulární reformy?

V právě probíhající kurikulární reformě **jde o vnitřní proměnu školy** – o proměnu její funkce, prostředí a klimatu.³

Znamená to:

- **úsilí o pozitivní změny školního klimatu** (demokratické klima školy, např. projevující se ve vztazích mezi učiteli a žáky a ve vztazích mezi žáky navzájem, otevřenost školy k veřejnosti v regionu a k rodině, týmová spolupráce pedagogického sboru, ...);
- **změnu obsahu vzdělávání** (důraz na kompetence absolventů, nikoliv především na encyklopedické znalosti, ...);
- **důraz na účinné strategie vzdělávání**, kdy se žáci učí převážně vlastními učebními činnostmi;
- **důraz na přípravu žáků pro celoživotní vzdělávání;**
- **větší autonomii školy** (škola si vytváří podle centrálně vytvořeného kurikulárního dokumentu své vlastní školní kurikulum – ŠVP⁴).

Podle současné reformy se **kurikulum připravuje dvoustupňově – rámcové vzdělávací programy (RVP)** jsou státem centrálně zpracovány pro všechny obory⁵ a stupně vzdělání. RVP představují **státem požadované minimum vzdělávání** pro daný stupeň nebo obor vzdělání. Podle RVP si školy na základě vlastní strategie, profilování a situace vytvářejí **specifické školní kurikulum – ŠVP**.

² To neznamená, že se žáci znalostí nebudou učit. Blíže o tom bude pojednáno na jiných místech tohoto textu.

³ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha. MŠMT, Praha 2001, strana 41.

⁴ Napsat Školní vzdělávací program není cílem reformy – školní program je však významným prostředkem pro její uskutečňování v konkrétní škole.

⁵ Upozorňujeme na rozdílnost terminologie V RVP ZV a RVP SOV: v odborném školství se oborem vzdělání rozumí např. Strojírenství, Obchodní akademie, Zedník, Mechatronik, ..., na rozdíl od RVP ZV, kde je oborem vzdělávání chápán *dějepis, zeměpis, matematika* atp.

Centrálně připravovaná kurikula předškolního, základního, gymnaziálního a středního odborného vzdělávání mají společný základ, vycházející z českých a evropských dokumentů, analyzujících a programově určujících vzdělávání v ČR a sjednocující se Evropě (např. citovaná Bílá kniha atd.). Mají však i svá specifika, vyplývající ze stupně vzdělávání a účelu vzdělávání; kurikulum připravující převážně na vstup do terciárního vzdělávání, ale neposkytující kvalifikaci pro výkon povolání, je jiné než kurikulum odborného vzdělávání, které směřuje k získání této kvalifikace (podrobněji viz část 3).

2. Vybrané pojmy v kurikulární reformě

Když se zabýváme současnou kurikulární reformou, je třeba si **vysvětlit pojmy**, které se k ní vztahují. Pokud nám není jasný obsah terminologie, spjaté s kurikulární reformou, nemůžeme cílům reformy porozumět a vytvořit reformě odpovídající ŠVP.⁶

Co je kurikulum?

Rozlišují se tři **základní významy tohoto pojmu**:

1. je to vzdělávací program, projekt,
2. nebo průběh studia a jeho obsah,
3. nebo také obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, její plánování a hodnocení.⁷

Kurikulum existuje v **různých formách**. Rozlišujeme:

- **zamýšlené (plánované) kurikulum** – např. RVP, ŠVP, učební osnova, ...,
- **realizované kurikulum** – např. konkrétní výuka učitele,
- **dosažené kurikulum** – to, co si žáci osvojili.⁸

Formálním kurikulem rozumíme komplexní projekt cílů, obsahů, prostředků a organizace vzdělávání, jeho realizace ve vzdělávacím procesu a předepsané způsoby kontroly a hodnocení výsledků.⁹

Skrytým kurikulem rozumíme veškeré zkušenosti žáka z reálného života školy, které nejsou postižitelné ve vzdělávacích programech a ve formálním kurikulu: klima třídy a klima školy, hodnoty a postoje, vzory chování, které si žáci osvojí od učitelů a spolužáků.¹⁰

⁶ Na seminářích dalšího vzdělávání učitelů (DVU) se někdy setkáváme s učiteli, kteří mají výraznou nechuť komunikovat s použitím odborné obecně pedagogické terminologie nebo pojmů užívaných v oborových didaktikách. Užívání odborného stylu považují za slovíčkaření. Tento přístup je možné stěží pochopit, především proto, že učitelé jsou absolventy magisterského vysokoškolského studia. V každé odborné komunikaci, má-li být na úrovni, se nevyhneme odborné terminologii. Nesmí být však nesrozumitelně popsána nebo příliš vágně používána.

⁷ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha, Portál 2003

⁸ Tamtéž. Plánované kurikulum se někdy liší od realizovaného (např. když nedodržujeme učební osnovu). Dosažené kurikulum je různé u různých žáků a většinou se neshoduje s plánovaným kurikulem. Plánované kurikulum vyjadřuje spíše ideální – žádoucí vědomosti, dovednosti a postoje žáků, k nimž se jen více nebo méně můžeme v dosaženém (osvojeném) kurikulu přiblížit.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž. Skryté kurikulum není nikde sepsané, přesto žáky výrazně ovlivňuje. Např. ve škole, kde jsou nedemokratické vztahy mezi lidmi, těžko můžeme žáky vychovávat k demokracii.

Důležité!

Když budeme v tomto článku mluvit o kurikulu, budeme mít na mysli cíle vzdělávání, jeho obsahy, činnosti a vztahy ve vzdělávacím (edukačním) procesu, tedy formální kurikulum.

Nové pojetí kurikula zdůrazňuje samostatné myšlení, kritičnost, výběr a třídění informací a schopnost aplikovat a využívat informace pro řešení problémů. Cílem je, aby žáci získali klíčové kompetence. **Na získávání a rozvoj klíčových kompetencí klade současná kurikulární reforma důraz.**

Rozvíjení klíčových kompetencí však rozhodně neznamena, že žáci nebudou získávat znalosti. Bez nich by nemohli provádět kognitivní operace, např. zapamatování, porozumění, aplikaci, analýzu, hodnocení nebo tvoření. Jde o to, aby osvojené znalosti byly potřebné – žákům v životě užitečné, aby pro jejich hlubší porozumění byly ve vztazích, souvislostech, pojmech, procesech a generalizacích. Aby byly spojeny s činnostmi žáků a jejich učením. Rozhodně to nemají být ze souvislostí vytržená podřadná fakta.

Co jsou klíčové kompetence (KK)?

Klíčové kompetence (dále jen KK) **jsou soubory požadavků na vzdělávání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích.** Nejsou vázány na jednotlivé předměty, ale měly by být rozvíjeny jako součást obecného základu vzdělávání¹¹. Jinak vyjádřeno: **jsou to způsobilosti k významným činnostem, důležitým pro život v naší době a v nedaleké budoucnosti.**

Při práci na přípravě kurikulární reformy jsme v NÚOV vymezili klíčové kompetence takto: **Klíčové kompetence** představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti, budoucí uplatnění v pracovním i mimopracovním životě a pro další učení. Jejich výběr a pojetí vychází z toho, jaké kompetence považuje společnost za podstatné pro ty žáky, kteří mají získat počáteční odborné vzdělání, a jaké nároky na ně klade.

Důležité!

Jak vyjádřit česky pojem kompetence? Zřejmě nejbližší český ekvivalent je být způsobilý něco dělat – učit se, spolupracovat, rozhodnout se, řešit situaci, ...

Za klíčové kompetence se v RVP SOV považují¹²:

- 1. kompetence k učení,*
- 2. kompetence k řešení problémů,*
- 3. komunikativní kompetence,*
- 4. personální a sociální kompetence,*
- 5. občanské kompetence a kulturní povědomí,*
- 6. kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám,*
- 7. matematické kompetence,*

¹¹ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha, Portál 2003, str.99.

¹² V následujícím textu citujeme z materiálu NÚOV, zpracovaných Romanou Jezberovou. V tomto materiálu byly klíčové kompetence upraveny po pilotním ověřování na vybraných 30 školách; úprava je k datu 10. 8. 2006. V době, kdy autorka článek psala, stávající úprava ještě nebyla schválena MŠMT. Není však pravděpodobné, že by při schvalování došlo k podstatným změnám právě v této oblasti.

8. kompetence pracovat s informacemi a využívat prostředky informačních a komunikačních technologií.

Rozdělení klíčových kompetencí v RVP SOV je pouze orientační, jednotlivé kompetence se vzájemně prolínají a doplňují se.

1. Kompetence k učení

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni efektivně se učit, vyhodnocovat dosažené výsledky a pokrok, reálně si stanovovat potřeby a cíle svého dalšího učení se, tzn. absolventi by měli:

H i M úroveň¹³

- mít pozitivní vztah k vzdělávání a k učení;
- ovládat různé techniky učení, umět si vytvořit vhodný studijní režim a podmínky;
- uplatňovat různé způsoby práce s textem (zvláště studijní a analytické čtení), umět efektivně vyhledávat a zpracovávat informace – být čtenářsky gramotný¹⁴;
- s porozuměním poslouchat mluvené projevy (např. výklad, přednáška, proslov aj.), pořizovat si poznámky;
- využívat ke svému učení různé informační zdroje včetně zkušeností svých i jiných lidí;
- sledovat a hodnotit pokrok při dosahování cílů svého učení, přijímat hodnocení výsledků svého učení ze strany jiných lidí;
- znát možnosti svého dalšího vzdělávání, zejména v oboru a povolání.

2. Kompetence k řešení problémů

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni samostatně řešit běžné pracovní i mimopracovní problémy, tzn. absolventi by měli:

H úroveň

- porozumět zadání úkolu nebo určit jádro problému, získat informace potřebné k řešení problému, navrhnout způsob řešení, popř. varianty řešení, a zdůvodnit jej, vyhodnotit a ověřit správnost zvoleného postupu a dosažené výsledky;
- uplatňovat při řešení problémů různé metody myšlení a myšlenkové operace;
- volit prostředky a způsoby (pomůcky, studijní literaturu, metody a techniky) vhodné pro splnění jednotlivých aktivit, využívat zkušeností a vědomostí svých i jiných lidí;
- spolupracovat při řešení problémů s jinými lidmi (týmové řešení).

M úroveň

¹³ H obory jsou v systému kódového označení obory vzdělání s výučním listem; M obory jsou obory středního vzdělání s maturitní zkouškou.

¹⁴ Prvořadým předpokladem k učení je čtenářská gramotnost. Čtenářskou gramotností rozumíme schopnost používat různé formy psaného jazyka vyžadované společností nebo potřebné pro jednotlivce (např. jízdní řád, daňové příznání, popis na použití přístroje, obecní vyhláška, román, turistická mapa atd.). Ke čtenářské gramotnosti jedinec potřebuje soubor vědomostí, dovedností a strategií pro práci s texty. Tyto vědomosti, dovednosti a strategie získává nejen ve škole, ale po celý další život. Výzkum OECD/PISA používá pro čtenářskou gramotnost následující definici: „Čtenářská gramotnost představuje porozumění psanému textu, používání psaného textu a přemýšlení o něm za účelem dosažení cílů jednotlivce, rozvoj jeho vědomostí a potenciálu za účelem jeho aktivní účasti ve společnosti.“ (Citováno z materiálu ÚIV „Měření vědomostí a dovedností, Nová koncepce hodnocení žáků, 1999.).

- porozumět zadání úkolu nebo určit jádro problému, získat informace potřebné k řešení problému, navrhnout způsob řešení, popř. varianty řešení, a zdůvodnit jej, vyhodnotit a ověřit správnost zvoleného postupu a dosažené výsledky;
- uplatňovat při řešení problému různé metody myšlení (logické, matematické, empirické) a myšlenkové operace;
- volit prostředky a způsoby (pomůcky, studijní literaturu, metody a techniky) vhodné pro splnění jednotlivých aktivit, využívat zkušeností a vědomostí nabytých dříve;
- spolupracovat při řešení problémů s jinými lidmi (týmové řešení).

3. Komunikativní kompetence

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni vyjadřovat se v písemné i ústní formě v různých učebních, životních i pracovních situacích, tzn. absolventi by měli:

H úroveň

- vyjadřovat se přiměřeně k účelu jednání a komunikační situaci v projevech mluvených i psaných a vhodně se prezentovat;
- formulovat své myšlenky srozumitelně a souvisle, v písemné podobě přehledně a jazykově správně;
- účastnit se aktivně diskusí, formulovat a obhajovat své názory a postoje;
- zpracovávat běžné administrativní písemnosti a pracovní dokumenty;
- dodržovat jazykové a stylistické normy i odbornou terminologii;
- vyjadřovat se a vystupovat v souladu se zásadami kultury projevu a chování;
- vyjadřovat se přiměřeně k účelu jednání a komunikační situaci v cizím jazyce, číst s porozuměním cizojazyčný text.

M úroveň

- vyjadřovat se přiměřeně k účelu jednání a komunikační situaci v projevech mluvených i psaných a vhodně se prezentovat;
- formulovat své myšlenky srozumitelně a souvisle, v písemné podobě přehledně a jazykově správně;
- účastnit se aktivně diskusí, formulovat a obhajovat své názory a postoje;
- zpracovávat administrativní písemnosti, pracovní dokumenty i souvislé texty na běžná i odborná témata;
- dodržovat jazykové a stylistické normy i odbornou terminologii;
- zaznamenávat písemně podstatné myšlenky a údaje z textů a projevů jiných lidí (přednášek, diskusí, porad apod.);
- vyjadřovat se a vystupovat v souladu se zásadami kultury projevu a chování;
- vyjadřovat se přiměřeně k účelu jednání a komunikační situaci v cizím jazyce, číst s porozuměním cizojazyčný text, písemně zpracovávat jednodušší cizojazyčné materiály.

4. Personální a sociální kompetence

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli připraveni stanovovat si na základě poznání své osobnosti přiměřené cíle osobního rozvoje v oblasti zájmové i pracovní, pečovat o své zdraví, spolupracovat s ostatními a přispívat k utváření vhodných mezilidských vztahů, tzn. absolventi by měli:

H i M úroveň

- posuzovat reálně své fyzické a duševní možnosti, odhadovat důsledky svého jednání a chování v různých situacích;

- stanovovat si cíle a priority podle svých osobních schopností, zájmové a pracovní orientace a životních podmínek;
- reagovat adekvátně na hodnocení svého vystupování a způsobu jednání ze strany jiných lidí, přijímat radu i kritiku;
- ověřovat si získané poznatky, kriticky zvažovat názory, postoje a jednání jiných lidí;
- mít odpovědný vztah ke svému zdraví, pečovat o svůj fyzický i duševní rozvoj, být si vědomi důsledků nezdravého životního stylu a závislostí;
- adaptovat se na měnící se životní a pracovní podmínky a podle svých schopností a možností je pozitivně ovlivňovat, být připraven řešit své sociální i ekonomické záležitosti;
- pracovat v týmu a podílet se na realizaci společných pracovních a jiných činností;
- přijímat a plnit odpovědně svěřené úkoly;
- podněcovat práci týmu vlastními návrhy na zlepšení práce a řešení úkolů, nezaujatě zvažovat návrhy druhých;
- přispívat k vytváření vstřícných mezilidských vztahů a k předcházení osobním konfliktům, nepodléhat předsudkům a stereotypům v přístupu k druhým lidem.

5. Občanské kompetence a kulturní povědomí

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi uznávali hodnoty a postoje podstatné pro život v demokratické společnosti a dodržovali je, jednali v souladu s trvale udržitelným rozvojem a podporovali hodnoty národní, evropské i světové kultury, tzn. absolventi by měli:

H i M úroveň

- jednat odpovědně, samostatně a iniciativně nejen ve vlastním zájmu, ale i ve veřejném zájmu;
- dodržovat zákony, respektovat práva a osobnost druhých lidí (popř. jejich kulturní specifika), vystupovat proti nesnášenlivosti, xenofobii a diskriminaci;
- jednat v souladu s morálními principy a zásadami společenského chování, přispívat k uplatňování hodnot demokracie;
- uvědomovat si - v rámci plurality a multikulturního soužití - vlastní kulturní, národní a osobnostní identitu, přistupovat s aktivní tolerancí k identitě druhých lidí;
- zajímat se aktivně o politické a společenské dění u nás a ve světě;
- chápat význam životního prostředí pro člověka a jednat v duchu udržitelného rozvoje;
- uznávat hodnotu života, uvědomovat si odpovědnost za vlastní život a svou spoluodpovědnost při zabezpečování ochrany života a zdraví ostatních;
- uznávat tradice a hodnoty svého národa, chápat jeho dějiny i současnost v evropském a světovém kontextu;
- podporovat hodnoty místní, národní, evropské i světové kultury a mít k nim vytvořen pozitivní vztah..

6. Kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni optimálně využívat svých osobnostních a odborných předpokladů pro úspěšné uplatnění ve světě práce, pro budování a rozvoj své profesní kariéry a s tím související potřebou celoživotního učení, tzn. absolventi by měli

H i M úroveň

- mít zodpovědný postoj k vlastní profesní budoucnosti, a tedy i učení se; uvědomovat si význam celoživotního učení a být připraveni na potřebu přizpůsobovat se měnícím se pracovním podmínkám;
- mít přehled o možnostech uplatnění na trhu práce v daném oboru; cílevědomě a zodpovědně rozhodovat o své budoucí profesní a vzdělávací dráze;
- mít reálnou představu o pracovních, platových a jiných podmínkách v oboru, o požadavcích zaměstnavatelů na pracovníky a být schopni srovnávat je se svými představami a předpoklady;
- umět získávat a vyhodnocovat informace o pracovních i vzdělávacích příležitostech, využívat poradenských a zprostředkovatelských služeb jak z oblasti světa práce, tak vzdělávání;
- vhodně komunikovat s potenciálními zaměstnavateli, prezentovat svůj odborný potenciál a své profesní cíle;
- znát obecná práva a povinnosti zaměstnavatelů a pracovníků;
- rozumět podstatě a principům podnikání, mít reálnou představu o právních, ekonomických, administrativních, osobnostních a etických aspektech soukromého podnikání; dokázat vyhledávat a posuzovat podnikatelské příležitosti v souladu s realitou tržního prostředí, svými předpoklady a dalšími možnostmi.

7. Matematické kompetence

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni funkčně využívat matematické dovednosti v různých životních situacích, tzn. absolventi by měli:

H úroveň

- používat a převádět běžné jednotky;
- používat pojmy kvantifikujícího charakteru;
- číst různé formy grafického znázornění (tabulky, diagramy, grafy, schémata apod.);
- provádět reálný odhad výsledku řešení dané úlohy;
- nacházet vztahy mezi jevy a předměty při řešení praktických úkolů, umět je popsat a využít pro dané řešení;
- aplikovat znalosti o základních tvarech předmětů a jejich vzájemné poloze v rovině i prostoru;
- aplikovat matematické postupy při řešení praktických úkolů v běžných životních situacích.

M úroveň

- používat a převádět běžné jednotky;
- používat pojmy kvantifikujícího charakteru;
- provádět reálný odhad výsledku řešení dané úlohy;
- nacházet vztahy mezi jevy a předměty při řešení praktických úkolů, umět je vymežit, popsat a správně využít pro dané řešení;
- číst a vytvářet různé formy grafického znázornění (tabulky, diagramy, grafy, schémata apod.);
- aplikovat znalosti o základních tvarech předmětů a jejich vzájemné poloze v rovině i prostoru;
- efektivně aplikovat matematické postupy při řešení různých praktických úkolů v běžných životních situacích;

8. Kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií a získávat, posuzovat a využívat informace z různých informačních zdrojů, tzn. absolventi by měli:

H i M úroveň

- pracovat s osobním počítačem a dalšími prostředky informačních a komunikačních technologií;
- pracovat s běžným základním a aplikačním programovým vybavením;
- učit se používat nový aplikační software;
- komunikovat elektronickou poštou a využívat další prostředky online a offline komunikace;
- získávat informace z otevřených zdrojů, zejména pak z celosvětové sítě Internet;
- pracovat s informacemi z různých zdrojů (učebnice, odborná literatura, slovníky, masová média, Internet aj.)
- posuzovat věrohodnost různých informačních zdrojů a kriticky přistupovat k získaným informacím – být mediálně gramotný.

Jak rozvíjíme klíčové kompetence žáků?

Již jsme se zmínili, že klíčové kompetence mohou žáci získávat v průběhu osvojování nejrůznějšího učiva (nejsou vázány na určité učivo, ale rozvíjíme je vždy na konkrétním učivu), dají se získávat ve všech vyučovacích předmětech i mimo vlastní výuku. **Ve škole mají pro jejich získávání a rozvoj zásadní význam použité strategie vzdělávání.** Např. čteme-li se žáky texty a interpretujeme je, učíme žáky texty hodnotit a používat, tak cvičíme jejich čtenářskou a funkční gramotnost, která je součástí klíčových kompetencí. Je-li jedním z cílů SOV rozvoj komunikativních kompetencí, je třeba používat takové metody práce, při nich žáci komunikují – třeba mluví s učitelem, mezi sebou, probíhá debata. Pokud by ponejvíce nebo zcela hovořil jen učitel, žáci by své komunikační kompetence nerozvíjeli.

Důležité!

Chceme-li, aby žáci získávali klíčové kompetence, musíme co nejvíce promyšleně používat efektivní strategie vzdělávání, které směřují nejen k plnění vzdělávacích cílů kurikulárního rámce, ale také k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí.

Když české deníky před časem informovaly o kurikulární reformě, někteří novináři, kteří nerozumějí didaktice, tvrdili, že žáci se již nebudou „biflovat“. Psali o tom, že zmizí učební osnovy. Nic z toho není zcela pravda. Učební osnovy budou tvořit učitelé pro svá školní kurikula. Rozumí-li se „biflováním“ učení z paměti a vybavování znalostí z dlouhodobé paměti, tak rovněž nevymizí zcela. Žáci se budou učit z paměti násobilku nebo vyjmenovaná slova atp. Jak jsme již napsali výše, žáci se mají učit vybrané znalosti ve vztazích, pojmech a procesech, mají být schopni je vyhledávat, hodnotit a s nimi pracovat.

3. Pojetí, struktura a specifika RVP SOV

Koncepce kurikula ve středním odborném vzdělávání vychází z modelu člověka, který bude žít v 21. století, z modelu demokratické společnosti v dnešní Evropě, ale také z našich kulturních a národních tradic, z úrovně vědeckého, uměleckého, technologického a technického poznání v současné době, ze společenských potřeb a rovněž ze sociálních potřeb mládeže vzdělávající se v odborném školství včetně jejího co nejlepšího uplatnění na

pracovním trhu v globalizujícím se světě. Přitom se vychází i z předpokládaných studijních dispozic cílové žákovské skupiny.

Jde o **modernizaci a zkvalitnění středního odborného vzdělávání**. Důraz se klade jak na rozvoj klíčových kompetencí žáků, tak na to, aby žáci získali **odborné kompetence**, potřebné pro uplatnění na pracovním trhu, a mimořádná pozornost je věnována **vytvoření předpokladů pro celoživotní učení**. V současné kurikulární reformě se podporuje všeobecné vzdělávání a zdůrazňují se občanské kompetence, což je právě pro učitele společenskovedních předmětů důležité.¹⁵

Plánované kurikulum, vznikající v současné kurikulární reformě na centrální (státní) úrovni – RVP SOV, vychází ze čtyř Delorsových pilířů učení (1996):

- **Učit se poznávat**, tj. osvojit si nástroje pochopení světa, dovednosti a postoje umožňující celoživotní učení.
- **Učit se pracovat a jednat**, tj. učit je tvořivě zasahovat do životního prostředí, vyrovnávat se s různými situacemi a problémy, umět pracovat v týmu, být schopen vykonávat povolání a pracovní činnosti, pro něž byl žák připravován.
- **Učit se být**, tj. porozumět vlastní osobnosti a přijímat soulad vlastní osobnosti s obecně uznávanými morálními hodnotami demokratické společnosti, jednat autonomně, na základě samostatného úsudku a osobní odpovědnosti.
- **Učit se žít společně**, tj. učit se žít s ostatními – umět s nimi spolupracovat, podílet se na životě společnosti, nalézt v ní své místo.

Specifika RVP pro střední odborné vzdělávání

Pro vysvětlení zvláštností RVP SOV budeme citovat z textu, která vznikl v NÚOV a je určen ředitelům škol.¹⁶

„Střední odborné vzdělávání má jistá specifika, související zejména s jeho kvalifikační funkcí. Tvorbu RVP SOV je tak možné vnímat též jako jeden ze základních prvků rozvoje transparentní **národní soustavy kvalifikací (NSK)**, jejíž součástí je i zpracování Integrovaného systému typových pozic (ISTP). Soustava by se měla stát prostředím, které postupně umožní posuzovat kompetence osvojené prostřednictvím různých vzdělávacích programů, ať již v rámci počátečního či dalšího odborného vzdělávání, i kompetence osvojené neformálním či informálním učením.

RVP středního odborného vzdělávání musí reagovat na požadavky trhu práce, jeho strukturální změny a na vývojové trendy v povoláních. Popisy kvalifikačních požadavků na jednotlivá nebo příbuzná povolání jsou vyjádřeny v **profesních profilech, nověji v kvalifikačních standardech NSK**. Tyto profesní profily, které zahrnují soubor odborných činností a požadavků na odborné a osobnostní předpoklady pracovníka, jsou jedním ze **základních východisek RVP** – odvíjí se od nich požadavky na odborné kompetence absolventů středního odborného vzdělávání. Profesní profily se vytvářejí v oborových

¹⁵ *Dějepis a výchova k občanství* by neměly být v odborném školství trpěnou složkou školního kurikula, ale plnohodnotným prvkem vzdělávání, který je brán vážně jak vedením školy a celým pedagogickým sborem, tak i žáky. Negativním jevem je častá neaprobovanost vyučujících výchovy k občanství, což se odráží v kvalitě připravovaného školního kurikula (ŠVP) a také ve výsledcích vzdělávání žáků SOŠ a SOU. Svůj názor opíráme o zkušenosti z projektu Pilot S a z hospitační činnosti v rámci projektu POSUN (Pomozme školám učit nově), který byl v nedávné době realizován v severovýchodních Čechách.

¹⁶ Kadlec, M. a kol.: *Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání. Vedení školy v praxi*, 11.Nakl. RAABE, 2005

skupinách NÚOV ve spolupráci se sociálními partnery. Zohledňují i zpracované, popř. navrhované popisy typových pozic v ISTP. Jsou stanoveny pro každý obor vzdělání.“

Struktura RVP SOV:

RVP SOV je strukturován do 12 kapitol.

První dvě kapitoly jsou shodné pro všechny obory vzdělávání:

- 1. Charakteristika rámcových vzdělávacích programů SOV**
- 2. Cíle středního odborného vzdělávání**

Další kapitoly jsou specifické pro daný obor vzdělávání (např. Strojírenství, Umělecký truhlář, Obchodní akademie, Technické lyceum, ...):

- 3. Kompetence absolventa (klíčové kompetence, odborné kompetence)**
- 4. Uplatnění absolventa**
- 5. Organizace vzdělávání** (délka a forma přípravy, dosažený stupeň vzdělání, podmínky přijetí ke vzdělávání, způsob ukončení vzdělávání, potvrzení dosaženého stupně vzdělání a kvalifikace)
- 6. Kurikulární rámce pro jednotlivé oblasti vzdělávání**
 - **Jazykové vzdělávání** (český jazyk, cizí jazyk/jazyky)
 - **Společenskovědní vzdělávání**¹⁷
 - **Přírodovědné vzdělávání**
 - **Matematické vzdělávání**
 - **Estetické vzdělávání**
 - **Vzdělávání pro zdraví**
 - **Ekonomické vzdělávání**
 - **Vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích**
 - **Odborné vzdělávání**

7. Rámcové rozvržení obsahu vzdělávání – má formu tzv. jednosloupcového učebního plán, který stanoví minimální povinnou časovou dotaci na jednotlivé kurikulární rámce všeobecného vzdělávání a bloky odborného vzdělávání. (Např. kurikulární rámec Společenskovědní vzdělávání v oborech středního vzdělání s maturitní zkouškou má toto minimum 5 hodin.) Dále jsou v rámcovém rozvržení obsahu vzdělávání uvedeny **disponibilní hodiny**, jejichž pomocí škola upravuje hloubku a šíři jednotlivých kurikulárních rámců všeobecného vzdělávání a specifikuje odborné vzdělávání, např. podle potřeb lokálního pracovního trhu nebo tvorbou různých zaměření daného oboru.

- 8. Management tvorby školních vzdělávacích programů**
- 9. Základní podmínky pro uskutečňování vzdělávacího programu**
- 10. Průřezová témata**

- Občan v demokratické společnosti
- Člověk a životní prostředí
- Člověk a svět práce
- Informační a komunikační technologie

¹⁷ Plné znění kurikulárního rámce Společenskovědní vzdělávání uvádíme v příloze. Tato verze je součástí RVP SOV, které byly pilotovány na vybraných SOŠ a SOU v rámci PILOTU S. V říjnu 2006 byly předány MŠMT ke schválení. Všeobecně vzdělávací kurikulární rámce jsou stejné pro všechny obory vzdělání; jednotlivé konkrétní obory však potřebují různou „hloubku a šířku“ společenskovědních, matematických a jiných znalostí, různé dovedností atd., takže si školy ve svých ŠVP samy jednotlivé složky všeobecného vzdělávání dotvářejí tak, aby odpovídaly profilu absolventa určitého oboru vzdělání. Např. u technických oborů se posiluje matematika a přírodní vědy.

11. Vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných

12. Využití RVP ve vzdělávání dospělých

4. Nutné předpoklady pro rozpracování RVP a tvorbu společenskovední složky ŠVP

Aby se pedagogické sbory mohly pustit do tak náročné práce, jako je tvorba vlastních školních učebních dokumentů, odpovídajících jak RVP SOV, tak záměrům školy, školním podmínkám a specifice regionu, a hlavně potřebám žáků, musí k tomu mít vhodné **podmínky** (jako např. dobrou organizaci týmové spolupráce pedagogického sboru, koordinaci práce jednotlivých učitelů, ...) a **také potřebné osobnostní předpoklady tvůrců školního kurikula** (učitelé musí znát cíle reformy, porozumět RVP příslušného oboru vzdělání, pro který tvoří učební osnovu, mít příslušné odborné a pedagogické vzdělání v předmětech, pro něž učební osnovu koncipují, atp).

Mezi tyto podmínky a předpoklady patří:

- **Týmová spolupráce**

ŠVP tvoří vždy širší tým pedagogických pracovníků školy pod vedením organizačně a pedagogicky zdatného koordinátora – vedoucího týmu, jímž nemusí být ředitel školy, nýbrž i jiný pedagog, kterého ředitel touto prací pověří. Má to být člověk mající předpoklady pro tuto náročnou činnost a respektovaný pedagogickým sborem. Záležitostí ředitele školy je vytvoření vstřícného klimatu pro tvůrce ŠVP.

- **Důkladná znalost RVP těch oborů vzdělání, pro něž školní kurikulum tvoříme**

Tvůrci učebních osnov by měli zvláště dobře znát Společenskovední vzdělávání v RVP SOV, ale také se musí seznámit s dalšími částmi RVP, a to s obecnými cíli středního odborného vzdělávání, s cílovými kompetencemi absolventa, s jeho uplatněním v praxi, s organizací vzdělávání, s kurikulárními rámci, k nimž má všeobecně vzdělávací společenskovední problematika úzké mezioborové nebo mezipředmětové vztahy a vazby, s učebním plánem, s průřezovými tématy¹⁸, zvláště s tématem Občan v demokratické společnosti.

Samozřejmě je třeba znát i RVP ZV, na nějž středoškolské vzdělávání navazuje.

- **Znalost celkové koncepce ŠVP, kterou školní tým zpracoval pro jednotlivé obory vzdělání**

Např. kolik prostoru je v konkretizovaném učebním plánu¹⁹ pro společenskovední vzdělávání určeno (tedy kolik vyučovacích hodin máme k dispozici), jak jsou rozděleny do vyučovacích předmětů atp. Také sem patří znalost regionálních specifik,

¹⁸ **Průřezové téma** (PT) představuje společensky významnou a reformou zdůrazňovanou oblast vzdělávání, která má prostupovat celým kurikulem. Problematika průřezového tématu je obsažena nejen ve formálním, ale i ve skrytém kurikulu. Jak jsme viděli výše v textu – ve struktuře RVP SOV jsou vymezena čtyři průřezová témata:

1. **Občan v demokratické společnosti.** Je to v podstatě výchova ke svobodě, demokracii a odpovědnosti.
2. **Člověk a životní prostředí.** Jde o environmentální výchovu.
3. **Člověk a svět práce.** Výchova k řešení profesního rozvoje a uplatnění se na trhu práce.
4. **Informační a komunikační technologie.** Jde o systematické budování e-gramotnosti žáků.

¹⁹ Konkretizovaný učební plán představuje vymezení vyučovacích předmětů (případně vzdělávacích modulů), jejich hodinové dotace a rozvržení do jednotlivých ročníků vzdělávacího cyklu.

kteří hodláme v ŠVP zohlednit, a samozřejmě specifík školy (skladba žáků, jejich studijní předpoklady, materiální a prostorové podmínky školy, vybavenost školní knihovny nebo kabinetu atp.).

- **Shoda všech členů předmětové komise společenskovědních předmětů na koncepci společenskovědní složky vzdělávání v ŠVP**
a na jejím propojení s ostatními složkami školního kurikula jednotlivých oborů vzdělání. Může se stát, že na menší škole bude jen jeden učitel společenskovědních předmětů, a tak tvorba školního kurikula ve společenskovědní oblasti zůstane pouze na něm.²⁰
- **Odborné kompetence tvůrců společenskovědní složky školního kurikula**
Práci na tvorbě společenskovědní složky vzdělávání ve ŠVP by měl vést zkušený a aprobovaný učitel pro společenskovědní vyučovací předmět, např. dějepis nebo občanskou nauku. Zkušenosti v projektu Pilot S ukázaly, že nejvíce nedostatků mají učební osnovy zpracované učiteli, kteří nemají příslušnou aprobaci.
- **Sebereflexe dosavadní práce a využití dřívější dobré praxe**
Při tvorbě školního společenskovědního kurikula **by měly být uplatněny pozitivní zkušenosti členů týmu** s jejich vlastní výukou, jak probíhala ve škole dosud, zvláště zkušenosti s uplatňováním aktivizujících metod a forem práce a komplexních výukových metod, jako jsou skupinová a kooperativní výuka, projektová výuka, televizní výuka, výuka podporovaná počítačem a další. Na dosavadní zkušenosti a dobrou praxi by měli učitelé navazovat.²¹
- **Profesní rozvoj tvůrců a realizátorů ŠVP²²**
Učitelé si **musí vytvořit odborné předpoklady, jak pro vlastní tvorbu ŠVP – pochopit ji, tak pro výuku na jeho základě.** Budou tedy muset prostudovat teorii tvorby vzdělávacích cílů a získat potřebnou dovednost formulovat vzdělávací cíle – výsledky vzdělávání pro svůj vyučovací předmět. Budou zřejmě nuceni nastudovat také nové obsahové prvky, které se dosud neučily (např. mediální výchova, globalizace a její vliv, extremismus, terorismus, ...) nebo vyzkoušet použití vybraných strategií vzdělávání, na které dosud nebyli zvyklí a nemají s nimi zkušenosti. V neposlední řadě si učitelé potřebují ozřejmit doporučenou strukturu učební osnovy a naučit se ji obsahově i formálně zpracovat.²³

5. Zásady a postupy pro tvorbu společenskovědní složky ŠVP

Než začneme pracovat na ŠVP, měli bychom si položit – spolu s ostatními členy pedagogického sboru – **zásadní otázky:**

²⁰ V tom případě doporučujeme konzultaci se zkušenými učiteli škol v regionu, konzultaci v NÚOV nebo u didaktika dějepisu a občanské výchovy z vysoké školy, který zná nejen didaktickou teorii, ale i současnou školní praxi a školskou politiku v kurikulární reformě.

²¹ Odhlédneme-li od dvoustupňově tvořeného kurikula, neměla by být současná kutikulární reforma vnímána jako výrazná změna práce učitelů (tedy jejich vlastní výuky), protože např. důraz na aktivizující metody nebo na skupinovou metodu výuky je již znám řadu desetiletí a mnozí učitelé je úspěšně používají.

²² Profesním rozvojem učitelů rozumíme jejich sebevzdělávání, zapojení do DVU a vlastní učitelskou praxi.

²³ O tom budeme pojednávat v další části tohoto textu – Tvorba učební osnovy.

1. **Pro koho (pro jaké žáky) svou koncepci společenskovedního vzdělávání tvoříme?** Měli bychom vzít v úvahu, zda jde o obor středního vzdělání s výučním listem, nebo obor středního vzdělání s maturitní zkouškou. Měli bychom zvážit, jak odlišíme požadavky na obě tyto úrovně vzdělávání.²⁴
2. **Jaké nároky má daný obor vzdělání na rozsah a hloubku společenskovedního vzdělání?** Měli bychom jinak koncipovat společenskovední vzdělávání u technických oborů, kde absolventi méně pracují s lidmi. Hlubší společenskovední vzdělávání bychom měli poskytnout těm žákům, kteří studují obory, kde absolventi jsou ve styku s lidmi téměř po celou pracovní dobu (úředníci, prodavači, ošetřovatelé, vychovatelé, ...), nebo žákům studujícím obory, v nichž je společenskovední vzdělávání součástí odborných kompetencí (uměleckoprůmyslové, pedagogické atp. obory vzdělání).
3. **Objevuje se problematika obsažená ve výchově k občanství nebo v dějepisu v odborných kurikulárních rámcích? V jaké podobě? Lze vytvořit integrované vyučovací předměty?** Má integrace obsahu všeobecného a obsahu odborného společenskovedního vzdělávání smysl? Znamená to, že uvažujeme, jestli neporušíme didaktický systém zavedených vyučovacích předmětů, aniž bychom vytvořili smysluplný systém jiný, jestli ušetříme čas, jestli máme ve sboru učitele schopného integrované obsahy učit atp.²⁵
4. **Odpovídá naše školní kurikulum záměrům a cílům kurikulární reformy?** Pokud napíšeme školní kurikulum tak, že zase bude zatížené požadavky na encyklopedické znalosti, projektované kurikulum bude realizováno nevhodnými strategiemi výuky, které nepodporují aktivitu a učení žáků, nevytvářejí klíčové kompetence žáků atp., nedojde k žádoucí vnitřní změně. Reforma se v této škole neuskuteční, nebo jen částečně. Bude pouze připraven ŠVP, který se v řadě aspektů bude s reformou míjet.

Při tvorbě společenskovední složky školního kurikula bychom měli respektovat tyto **zásady a postupy**:

- Při transformaci učiva a výsledků vzdělávání do ŠVP **nelze žádné učivo a výsledky vzdělávání obsažené v RVP vypouštět**, ale můžeme je pouze doplňovat nebo rozvést, jinak v kurikulu zařadit, konkretizovat, sloučit do jiného celku, jinak vyjádřit, ...

²⁴ Vodítkem je RVP, který je pro obě úrovně vzdělávání rozdílný. Přesto na jedné z pilotních škol projektu Pilot S se společenskovední vzdělávání v oborech vzdělání s výučním listem (dříve tzv. učební obory) a v oborech vzdělání s maturitní zkouškou (dříve tzv. studijní obory) v ničem nelišilo. Ani v učivu (i v učebních oborech byl zařazen dějepis a filozofie!), ani ve výsledcích vzdělávání (požadavky na ně nebyly u učebních oborů menší než u studijních). Samozřejmě se jednomu učiteli, který učí obě úrovně vzdělání – H i M, výuka takto snadněji připravuje, ale z pedagogického hlediska je uvedený přístup nevhodný, protože nerespektuje ani studijní předpoklady žáků, ani profil absolventa těchto dvou různých úrovní vzdělání.

Kromě toho bychom měli pamatovat u oborů vzdělání s maturitní zkouškou na společnou část nově koncipované maturitní zkoušky. Je-li jisté, že hodně našich žáků si zvolí ke společné části maturitní zkoušky Občanský základ, musíme společenskovední vzdělávání dotovat takovým počtem vyučovacích hodin a tak tyto hodiny rozložit ve školním konkretizovaném učebním plánu, abychom žákům umožnili dobrou přípravu na maturitní zkoušku z Občanského základu.

²⁵ Na jedné z pilotních škol projektu Pilot S integrovali všeobecně vzdělávací předmět *dějepis* a odborný předmět *dějiny výtvarné kultury* do jednoho vyučovacího předmětu. Je to samozřejmě možné a vhodné. Ve školní učební osnově tohoto nového integrovaného předmětu pak předcházelo u každého tematického celku před učivem z výtvarné kultury učivo o politických, sociálních a hospodářských dějinách dané periody. V tom problém nebyl. Objevil se však u učitele, který byl sice vynikající odborník na dějiny výtvarné kultury, ale politické a sociální dějiny, na nichž je postaven výběr učiva „dějepis“ v RVP, nikdy nestudoval. Dalo mu tedy velkou práci v těchto částech učební osnovu zpracovat.

Přitom můžeme spojovat i obsahy a výsledky vzdělávání z různých kurikulárních rámců středního odborného vzdělávání – tedy propojovat odborné obsahy se všeobecně vzdělávacími.

- **Při tvorbě ŠVP a jeho částí mají být zachována didaktická specifika jednotlivých vyučovacích předmětů**, která zaručují optimální výsledky vzdělávání. Např. pro školní *dějepis* je charakteristické, že se postupuje v učivu chronologicky od starších období k mladším, proto by tento princip neměl být porušen, třeba nevhodnou integrací *dějepisu* s jinými obsahy školního kurikula.
- **Při tvorbě ŠVP rozhodně nemusíte integrovat vyučovací předměty, když k tomu není žádný důvod.** Integrace vyučovacích předmětů je na místě jen tehdy, když má smysl – když nám pomůže lépe a snáze dosáhnout plánovaných cílů nebo ušetřit čas, případně spojit všeobecně vzdělávací a odborně profilující obsahy vzdělávání.²⁶
- **Náročnost a rozsah výsledků vzdělávání a učiva** (i jeho rozsah) jak v *dějepisu*, tak v dalších okruzích *výchovy k občanství* **musí odpovídat hodinové dotaci v učebním plánu** (dále jen UP) **ŠVP a studijním předpokladům žáků**. Máme-li např. v UP pro *dějepis* pouze 2 vyučovací hodiny (tj. celkem 66 hodin na celý *školní dějepis*), nemůžeme si do učiva zařadit pravěk nebo věnovat se delší dobu dějinám starověku a středověku. Důraz se totiž v RVP SOV klade na dějiny 19. a hlavně 20. století.
- Když budeme tvořit učební osnovu, měli bychom si uvědomit, že důležitější než podrobné rozepsání učiva je **stanovení dobře promyšlených výsledků vzdělávání**. Budeme si proto klást otázky typu: Co si mají žáci do svého života odnést z výuky o druhé světové válce? K čemu má učivo o světových náboženstvích směřovat – jaké vědomosti a postoje budou důležité pro žáky, aby dovedli žít spolu s lidmi jiné víry? Co by měli pro svůj život znát o ochraně osobního, veřejného a duchovního majetku? Jak se přesvědčím, že žáci porozuměli pojmům, jako je kolonialismus, urbanizace, modernizace společnosti, nacionalismus, lidská práva, první a druhý odboj, politická opozice, občanská revoluce, rasismus, demokracie, totalitarismus, fašismus, nacismus, komunismus, studená válka, globalizace, globální problém, ... atp.?
- Tvoříme-li učební osnovu, tak **název vyučovacímho předmětu musí odpovídat obsahu učiva**. Např. máme-li v oboru *Zedník* koncipovat předmět vychovávající k odpovědnému občanství, nenazveme jej *základy společenských věd*, protože žádné základy těchto vědních disciplín při nejlepší snaze si budoucí zedníci neosvojí, ani to nepotřebují, a my proto u tohoto oboru nebudeme do didaktického systému vkládat prvky základů vědních oborů, nýbrž v jeho koncepci především zohledníme praktické potřeby žáků pro soukromý i občanský život v demokratické společnosti.
- **Pojetí vyučovacímho předmětu – nebo-li preambule** učební osnovy, tj. první část učební osnovy, která předchází uvedení učiva a výsledků vzdělávání, je důležitější než samotný rozpis učiva (viz následující část textu o tvorbě učební osnovy), je totiž

²⁶ Příkladem vhodné integrace může být třeba sloučení všeobecně vzdělávacích a odborných obsahů vzdělávání, které kultivují právní vědomí žáků, do jednoho vyučovacímho předmětu *právo* v oboru vzdělání Veřejnosprávní činnost nebo Obchodní akademie.

určující pro vlastní rozpis učiva a výsledků vzdělávání. Proto formulování této části učebního dokumentu nepodceňujme.²⁷

- Do učebních osnov společenskovedních předmětů musíme **zpracovat i aplikaci průřezových témat (PT) a rozvíjení klíčových kompetencí**, a to tak, aby toto začlenění PT a rozvoj KK odpovídaly charakteru daného předmětu (viz níže - Tvorba učební osnovy).
- Když promyslíme výsledky vzdělávání a učivo vzhledem ke strategiím výuky, jimiž budeme výuku realizovat, zejména doporučujeme **promyšleně zařadit takové strategie, při nichž si mohou žáci rozvíjet klíčové kompetence**.
- **ŠVP a jeho části (učební osnovy) se dají časem po zkušenost měnit, korigovat**, např. již po prvním roce výuky podle určitého ŠVP, nejlépe však po ukončení jednoho vzdělávacího cyklu. Nebude to trvat dlouho, dojde i ke změnám v RVP, které si vyžadají jiné společenské požadavky na vzdělávání, nové potřeby žáků odborného školství nebo překonání současných kurikulárních rámců rozvojem věd, techniky, technologie a měnicími se požadavky trhu práce.²⁸

6. Učební osnova a její tvorba

Učební osnovy vytvořené pro platný ŠVP se stávají pro výuku na dané škole **normativním učebním dokumentem, který musíme dodržovat**.

Školní učební osnova by měla být natolik obecná, aby podle ní mohli učit všichni učitelé daného vyučovacího předmětu, dotovaného v učebním plánu stejným nebo velmi podobným počtem vyučovacích hodin a koncipovaného ze stejných východisek v profilu absolventa. Každý z učitelů bude samozřejmě uplatňovat ve své praxi vlastní pojetí výuky.

Již v předešlém textu²⁹ jsme si vysvětlili, co by mělo předcházet tvorbě školního kurikula. Některé významné body ještě jednou připomeneme:

Důležité!

Co musí předcházet, než začneme tvořit konkrétní učební osnovu?

- Musíme provést spolu s ostatními členy pedagogického sboru a vedením školy **analýzu a zhodnocení dosavadní práce školy** – vytknout si, co chceme změnit, zlepšit a jak, **čím chceme školu odlišit** od podobných škol v regionu. Promysleme si, jak k těmto změnám přispěje společenskovední vzdělávání (tedy např. školní *dějepis* a výchova k demokratickému občanství, které budeme říkat tradičně *občanská nauka*).
- Je třeba si uvědomit **smysl a cíl současné kurikulární reformy a dobře znát celý RVP** příslušných oborů vzdělání, pro které budeme učební osnovu tvořit. Zvláště důkladně prostudujeme společenskovední složku vzdělávání v RVP a PT.
- Seznámíme se s profilem absolventa a charakteristikou vzdělávacího programu v námi tvořeném ŠVP a s tím, jaké **postavení** má společenskovední vzdělávání **ve školním učebním plánu (UP)** – tedy kolika vyučovacími hodinami budeme disponovat. Podle

²⁷ Podrobněji o pojetí vyučovacího předmětu pojednáme níže.

²⁸ Již v současné době (podzim 2006) se plánuje doplnění RVP ZV, GV, SOV o požadavek finanční gramotnosti žáků, a to v souvislosti s alarmujícím nárůstem sekundární chudoby rodin v České republice (patří sem velká zadluženost a neschopnost dluhy splácet).

²⁹ Viz část textu Nutné předpoklady pro tvorbu ŠVP.

RVP musí mít společenskovední vzdělávání dotaci nejméně 5 vyučovacích hodin za studium, a to pro oba tradiční vyučovací předměty, *dějepis a občanskou nauku*. Zjistíme tedy, kolik hodin jsme celkem pro naši společenskovední oblast vzdělávání dostali.³⁰ Jinou učební osnovu můžeme vytvořit např. pro dvouhodinový *dějepis*³¹, který je pouze v prvním ročníku studia, ale jinak bude vypadat osnova při dotaci 6-8 hodin *dějepisu*.

- Společenskovední vzdělávání budeme **projektovat podle konkrétního profilu absolventa a charakteristiky vzdělávacího programu**. Větší nároky na humanitní a společenskovední předměty budou mít obory, kde absolvent bude pracovat s lidmi (zákazníky, klienty, pacienty, dětmi a mládeží) nebo kde společenskovední obsahy jsou součástí odborných kompetencí. Menší nároky na hodinovou dotaci budeme akceptovat u technických oborů. U těchto oborů asi velmi často nedostaneme k pěti „povinným“ hodinám nic navíc. Pokud budou v učebním plánu humanitních oborů vzdělávání v jiných složkách školního kurikula předměty *psychologie, sociologie, právo, geografie, multikulturní výchova, mediální výchova, dějiny umění* atp., prohodíme s tvůrci učebních osnov těchto předmětů, jak si rozdělíme úkoly, jak se budeme doplňovat, nebo jak budeme učivo redukovat a propojovat, aby se zbytečně ve stejné podobě nefunkčně neopakovalo v různých částech plánovaného kurikula. Vezmeme si k ruce RVP a budeme kontrolovat, zda při těchto přesunech učiva z jedné oblasti vzdělávání do druhé nedošlo k redukci RVP nebo k nežádoucímu a škodlivému zásahu do logické a systematicky uspořádané struktury jednotlivých vyučovacích předmětů.
- Prohlédneme si znovu **kurikulární rámec Vzdělávání pro zdraví** a dohodneme se s ostatními tvůrci školního kurikula, jak zařadíme **okruh učiva Péče o zdraví**³² Jsou v něm totiž obsahy vzdělávání, které tradičně učíváme v *občanské nauce* (lidská sexualita, protidrogová prevence, rozvoj osobnosti, využívání volného času, duševní zdraví, ...). Pokud zařadíme tyto obsahy do *občanské nauky*, bylo by velmi žádoucí, abychom dostali navíc z disponibilních hodin alespoň jednu vyučovací hodinu v UP, tedy 33 hodin celkem.

V následujícím textu pojednáme o doporučené struktuře učební osnovy a budeme komentovat zkušenosti z pilotního ověřování tvorby ŠVP v projektu PILOT S.

Důležité!

Učební osnova vyučovacích předmětů obsahuje dvě základní části, a to:

- **Pojetí vyučovacích předmětů (preambule UO)** – tuto část tvoříme jako první.
- **Rozpis učiva a výsledků vzdělávání v kognitivní oblasti** (obsahy vzdělávání); rozpis rozpracujeme, až máme jasno, jaké pojetí vyučovacích předmětů (jakou koncepci) jsme zvolili.

1. Pojetí vyučovacích předmětů

³⁰ Při „lobování“ o počet hodin, které pro předmět získáme navíc z disponibilních hodin, nezapomeneme argumentovat tím, že škola musí umožnit žákům studujícím obory vzdělání s maturitní zkouškou připravit se na novou podobu této zkoušky. Můžeme tak získat hodiny třeba pro volitelný seminář do posledního ročníku studia.

³¹ Na tomto místě důrazně tvůrcům ŠVP připomínáme, že *dějepis* dotovaný méně než dvěma hodinami v učebním plánu, tedy pouhou jednou vyučovací hodinou v UP, postrádá možnost plnit svůj obecný cíl předmětu, a proto nemá v kurikulu žádný smysl.

³² Okruh učiva Péče o zdraví má dílčí témata: Zdraví, Zásady jednání v situacích osobního ohrožení a za mimořádných událostí, První pomoc

Než začneme s konstrukcí obsahů vzdělávání (tj. než začneme psát výsledky vzdělávání a jim odpovídající učivo), musíme si promyslet a sepsat pojetí předmětu, jehož osnovu tvoříme. Pojetí předmětu je významné, protože vysvětluje ty nejzávažnější přístupy, podle kterých jsme učivo a výsledky vzdělávání konstruovali – vysvětluje **didaktický systém vyučovacího předmětu**.

Důležité!

Pojetí vyučovacího předmětu má tyto části:

- **obecný cíl vyučovacího předmětu,**
- **charakteristiku učiva,**
- **cíle vzdělávání v oblasti citů, postojů hodnot a preferencí,**
- **výukové strategie (pojetí výuky),**
- **hodnocení výsledků žáků,**
- **přínos předmětu k rozvoji klíčových kompetencí a aplikaci průřezových témat.**

Níže vysvětlíme, co se rozumí shora uvedenými částmi preambule, a ukážeme, jak je lze konkrétně formulovat.

Obecný cíl vyučovacího předmětu

V obecném cíli se velmi stručně uvádí, **co je zásadním posláním předmětu v kurikulu, tj. proč byl předmět vůbec do kurikula zařazen.**

V dějepisu je obecným cílem předmětu **kultivovat historické vědomí žáků³³**, aby pomocí poznatků o minulosti lépe a hlouběji rozuměli své současnosti. Můžeme tedy napsat toto jednoduché vyjádření, případně je poněkud rozvést do podoby:

Dějepis má umožnit žákům, aby pomocí poznatků o historii lépe a hlouběji porozuměli současnosti a budoucnosti. Přitom dějepis plní nezastupitelnou integrující roli při začleňování mladých lidí do společnosti. Kultivuje historické vědomí žáků, neboť výuka systematizuje různé historické informace, s nimiž se žáci ve svém životě setkávají v masmédiích, v umění, při obecné výměně informací a jinde. Dějepis má významnou úlohu pro rozvoj občanských postojů a samostatného kritického myšlení žáků.³⁴

V občanské nauce³⁵ je takovým obecným cílem **přípravit žáky na aktivní a odpovědný občanský život v demokratické společnosti**. Opět lze tuto jednoduchou větu více rozvinout:

Vyučovací předmět občanská nauka směřuje k pozitivnímu ovlivnění hodnotové orientace a postojů žáků tak, aby byli ve svém životě slušnými lidmi a informovanými aktivními občany demokratického státu, aby jednali uvážlivě a odpovědně vůči sobě i občanské komunitě. Občanská nauka učí žáky kriticky myslet, nenechat se manipulovat a co nejvíce rozumět světu, v němž žijí.

Charakteristika učiva

Stručně seznamuje s tím, **z jakých částí se učivo skládá, na jakém principu bylo vybráno.**

³³ Historickým vědomím mládeže se rozumí souvislost mezi chápáním a vnímáním přítomnosti a očekáváním budoucnosti. (Klíma, B.: kurikulárníIn: *Úloha školy v historickém vzdělávání středoevropské společnosti*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Vydala Katedra historie Pedagogické fakulty MU v Brně ve spolupráci s Česko-moravskou nadací sv. Hypolita, Brno 1997, strana 9).

³⁴ Na tomto místě odkazujeme na stať Zdeňka Beneše *Výzva nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis*. *Pedagogika* 2005, č. 1

³⁵ Užíváme název *občanská nauka*, ale jsme si vědomi, že v ŠVP může mít vyučovací předmět vychovávající k odpovědnému a aktivnímu občanství podle svého obsahu více různých názvů. U názvů vyučovacích předmětů se zastavíme v jiné části tohoto článku. Do kurikula odborného školství byla občanská nauka zařazena za první Československé republiky na počátku 20. let minulého století jako samostatný vyučovací předmět.

V dějepisu, jak je koncipován v RVP SOV, je učivo tvořeno z českých i obecných dějin, které jsou chronologicky řazeny, a učivo je konstruováno jako systémový výběr tvořený na základě významných historických pojmů, přičemž je důraz kladen na dějiny 19. a hlavně 20. století.³⁶ Pokud školy nepřevzou způsob konstrukce učiva z RVP SOV, musí si vytvořit vlastní princip uspořádání učiva a v charakteristice jej stručně popsat.³⁷

V občanské nauce vyjmenujeme obsahové okruhy učiva, které je vhodné stručně blíže charakterizovat: např. napíšeme, že okruh (tematický celek) Člověk a právo kultivuje právní vědomí žáků, Člověk a společnost žáky učí poznávat společnost, v níž žijí, a najít v ní své místo; okruh Člověk jako občan učí žáky porozumět fungování demokracie v pozdně moderní společnosti a hledat kompromisy mezi osobní svobodou a společenskou odpovědností; Praktická filozofie učí žáky klást si filozoficko-etické otázky a hledat na ně odpovědi atp. Učivo je didaktickým systémem takových obsahů, které jsou užitečné pro žákův soukromý i občanský život a pomáhají mu rozhodovat se a jednat odpovědně.

Pokud do *občanské nauky* zařadíme obsahy také z jiných oblastí kurikula, než je společenskovední kurikulární rámec v RVP SOV, rovněž to zmíníme v charakteristice učiva. Stejně tak napíšeme, které části společenskovedního kurikulárního rámce jsme ve svém školním kurikulu přeřadili do jiných vyučovacích předmětů, než jsou ty společenskovední – všeobecně vzdělávací.³⁸

U integrovaného vyučovacímho předmětu napíšeme, **které obsahy jsme integrovali**, jak byla integrace provedena, případně také uvedeme, proč jsme k integraci přistoupili - co jí sledujeme.

Směřování výuky v oblasti citů, postojů, hodnot a preferencí

Do rozpisu učiva píšeme jen výsledky vzdělávání v kognitivní (poznávací) oblasti, ale výuka chce ovlivnit nejen vědomosti a dovednosti žáka, ale i jeho jednání. Proto si klade také cíle, kterým říkáme obvykle afektivní. Afektivní cíle patří do pojetí vyučovacímho předmětu. Tyto cíle vzdělávání nemůžeme zaručit, pouze o jejich naplňování usilujeme. **Formulujeme je tak, aby bylo jasné, že jejich dosažení ve větší či menší míře není jen věcí školy a škola je rozhodně nemůže garantovat.**

City, postoje, hodnoty a jejich preference daleko více než škola totiž ovlivňuje rodina, společenské klima, parta kamarádů, média atp. Žáci si mnohem snáze osvojí sumu vědomostí, než jiné postoje.

Např. *v dějepisu* můžeme afektivní cíle formulovat takto:

Výuka směřuje k tomu, aby žáci

- *oprostili se od předsudků a předsudečného jednání, uvědomovali si vlastní identitu a ctíli identitu jiných lidí,*
- *cháпали a uznávali otevřenost historického obrazu a pluralitu názorů na dějiny a historické osobnosti, dovedli bez emocí a věcně o dějinách diskutovat,*
- *byli kritičtí a ochotní tvořit si vlastní úsudek, založený na nezbytných znalostech a intelektových dovednostech,*

³⁶ Pokud konstrukci učiva z RVP převzmete, můžete doslova takto učivo dějepisu ve své vlastní učební osnově charakterizovat. Na této koncepci spolupracovali s NÚOV Zdeněk Beneš a Petr Černej.

³⁷ Při tvorbě svých vlastních učebních osnov někteří učitelé z pilotních škol zrušili systémový výběr učiva z RVP SOV, tvořený na základě významných společenskovedních pojmů, ale jiný – svůj vlastní – nevytvořili. Učivo se pak stalo náhodnou směsí po sobě jdoucích událostí, někdy dokonce neodborně formulovaných (např. místo mnichovská krize pouze lakonické Mnichov).

³⁸ Je to velmi důležité pro kontrolu souladu ŠVP s příslušným RVP SOV – jak pro naši vlastní sebekontrolu, tak pro vnější kontrolu, např. školním inspektorem.

- oceňovali statečnost lidí, kteří v historii bojovali za demokracii a svobodu,
- preferovali demokratické a humánní přístupy před nedemokratickými a agresivními,
- byli ochotni se podílet na ochraně kulturních a historických památek.

V občanské nauce se můžeme inspirovat společenskovedním kurikulárním rámcem v RVP, kde na jeho počátku – před tabulkou s učivem a výsledky vzdělávání – jsou afektivní cíle uvedeny. Také můžeme použít cíle uvedené v průřezovém tématu Občan v demokratické společnosti. Formulace může vypadat takto:

Výuka směřuje k tomu, aby žáci

- měli vhodnou míru sebevědomí a byli schopni sebehodnocení,
- jednali odpovědně a přijímali odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání
- cítili potřebu občanské aktivity, vážili si demokracie a svobody, usilovali o její zachování a zdokonalování, hledali hranice mezi osobní svobodou a společenskou odpovědností,
- jednali v souladu s humanitou a vlastenectvím, s demokratickými občanskými ctnostmi, byli kriticky tolerantní a solidární, byli ochotni angažovat se nejen pro vlastní prospěch, ale i pro veřejný zájem,
- nenechali sebou manipulovat, tvořili si vlastní úsudek,
- oprostili se od stereotypů, předsudků a předsudečného jednání ve vztahu k lidem jiné víry, etnického původu nebo sociálního zařazení,
- byli ochotni klást si existenční a etické otázky a hledat na ně řešení,
- vážili si života, zdraví, materiálních a duchovních hodnot, dobrého životního prostředí snažili se je zachovat pro příští generace.

Strategie výuky (pojetí výuky)

V této části preambule učební osnovy **uvedeme zásadní – určující strategie výuky**, které v předmětu uplatníme. Nebudeme vypisovat všechny metody a formy práce, které používáme. Uvedeme jen ty, na něž klademe důraz, nebo které povedou k rozvoji klíčových kompetencí a afektivních cílů vzdělávání.³⁹

Výuka ve školním dějepisu má být pro žáka zajímavá, stimulující a má vést k rozvoji jeho klíčových kompetencí. Má žáka aktivizovat „Celkový současný didaktický trend je charakterizován odklonem od metod vedoucích k reprodukci předávaných poznatků k těm produktivním, evokujícím samostatné myšlení žáka. ... Součástí vzdělávání má být nejen osvojení vědomostí a dovedností, ale i metod vedoucích k získávání dalších poznatků v celoživotním vzdělávání.“⁴⁰ Strategie výuky dějepisu má být založena „na metodách, které směřují k řízení činnosti aktivního žáka. Ta se má ve vyučovacím procesu co nejvíce podobat práci odborníka v praxi, tj. v našem případě historika. Jestliže podstatou historikovy práce je vyhledávání zdrojů historického poznání, práce s těmito zdroji a interpretace zjištěných skutečností, pak všechny tyto činnosti, byť příslušně zjednodušené, musí být páteří dějepisného vyučování. Znamená to, že **základními metodami se musí stát práce žáků s verbálním a ikonickým textem a komunikace**, všechny ostatní mají vedlejší, pomocný charakter“.⁴¹

³⁹ Poměrně častou chybou tvůrců učebních osnov v pilotních školách (v projektu Pilot S) bylo uvádění úplně všech metod a forem práce, které byť jen okrajově budou v předmětu využívány. Tak se učební osnova rozrostla do mnohastránkového elaborátu, dosti často naprosto nepřehledného. Doporučujeme klasifikovat vyučovací metody na základě aktuální literatury, např.: Maňák, J., Švec, V.: Výukové metody. kurikulární

⁴⁰ Hudecová, D.: Ke strategii výuky dějepisu. In Společenskovední předměty, boč. V, č. 2, str. 17-18.

⁴¹ Tamtéž.

V občanské nauce volíme metody podobné, tedy **práci s verbálním a ikonickým textem**, dále metody rozvíjející **mediální gramotnost**, protože tuto gramotnost nutně potřebuje každý, kdo se chce informovaně a odpovědně rozhodovat. Dbáme na rozvoj komunikativních dovedností, a protože demokracie je diskuse (tak ji chápal T. G. Masaryk) a filozofie je diskusí rovněž, upřednostňujeme také **metody diskusní**. Nacvičujeme-li určité jednání – sociální a personální dovednosti (řešení konfliktů, jednání s úřady, ...), zřejmě se neobejdeme bez **metody simulační a hraní rolí**.⁴²

V náročnějších oborech (např. Technické lyceum atp.), kde naprostá většina žáků směřuje do terciárního vzdělávání, je možné v nejvyšším ročníku výjimečně zařadit i přednášku, aby se žáci učili dělat si z ní poznámky, připravovat si dotazy atp.

Metody by neměly být používány stále stejně a ve stereotypní podobě, abychom respektovali, že každému žákovi vyhovují různé způsoby učení, a také proto, aby výuka nebyla nudná.

Hodnocení výsledků žáků

V této části učební osnovy **uvedeme to, co nejvíce budeme při hodnocení žáků oceňovat**: ve společenskovědním vzdělávání by to měla být hloubka porozumění poznatkům, schopnost je aplikovat při řešení problémů, schopnost kritického myšlení, dovednost práce s texty, samostatnost úsudku a schopnost výstižně formulovat myšlenky, argumentovat a diskutovat.⁴³

Přínos předmětu k rozvoji klíčových kompetencí a aplikaci průřezových témat

Společenskovědní předměty naplňují ve svém pojetí především PT **Občan v demokratické společnosti**. Velmi dobře v nich můžeme aplikovat i ostatní průřezová témata. Podílejí se na environmentální výchově (PT Člověk a životní prostředí souvisí s občanskou odpovědností, v dějepisu je prostorem pro environmentální dějiny atp.), učí mladé lidi řešit existenční otázky (PT Člověk a svět práce) a využívat informační a komunikační technologie.

Při tvorbě konkrétní osnovy dbáme na to, abychom dobře vystihli to, co je pro daný vyučovací předmět charakteristické a podstatné: tak *dějepis* při aplikaci PT Člověk a životní prostředí učí žáky rozumět měnícímu se vztahu člověka a přírody během vývoje společnosti, např. rozumět dopadu modernizace společnosti a globalizace na životní prostředí atp.⁴⁴

Společenskovědní předměty z klíčových kompetencí a jejich složek zejména rozvíjejí, a to hlavně **v souvislosti s vhodnými výukovými strategiemi**:

- sociální a personální kompetence

⁴² Jako příklad správného vyjádření výukové strategie uvádíme formulaci, kterou napsala vyučující *základů společenských věd* z pilotní školy SOŠ Stříbro: „... Výuka předmětu má být pro žáky zajímavá, učitel se žáky řeší praktické otázky jejich osobního a občanského života. Motivuje je k získávání informací z různých zdrojů – verbální texty (denní tisk, právní dokumenty, filozofické texty, ...), ikonické texty (obrazový materiál, grafy, mapy, schémata, ...), texty kombinované (film). Používány jsou i prostředky výpočetní techniky. Žáci se učí kritickému hodnocení informací (třídění, výběr a posuzování).“ Ve výuce se dále používá kooperativní učení, problémové učení, aplikují se různé simulační a diskusní metody. (Poslední větu do textu doplnila pracovníce NÚOV, aby byly jmenovány všechny relevantní strategie výuky vzhledem ke stanoveným výsledkům vzdělávání, a aby tak byl příklad dobré praxe v tomto smyslu vyčerpávající.)

⁴³ Častou chybou bylo, že tvůrci učební osnovy zbytečně podrobně psali o tom, jaká bude frekvence ústního zkoušení, kolik didaktických učitelských testů budou se žáky za jedno pololetí psát a podobné detaily, které jsou jednak v UO zbytečné, jednak učitele příliš svazují. Na tomto místě se musíme zmínit o nutnosti čtít při tvorbě učebních dokumentů didaktickou terminologii; často se totiž místo termínu krátký učitelský didaktický test objevoval výraz „desetiminutovka“.

⁴⁴ Zásadní chybou některých tvůrců školních učebních osnov (opět v rámci Pilotu S) bylo to, že zcela formálně mechanicky přiřazovali prvky KK a PT, jak šly po sobě v RVP, k učivu své učební osnovy, a to bez ohledu na to, zda pro daný vyučovací předmět je takový postup vůbec možný.

- celkovou funkční gramotnost,⁴⁵
- kritické myšlení a schopnost řešit problémy,
- komunikační schopnosti včetně schopnosti diskutovat a argumentovat,
- e-gramotnost („elektronická gramotnost“).⁴⁶

Rozvíjené KK a aplikaci PT je vhodnější napsat do preambule učební osnovy, než je připisovat do tabulky k učivu. Vyhneme se tak formalizmu, mechanickému přiřazování KK a PT k učivu nebo zbytečnému opakování.

Pokud chceme **v dějepisu** více specifikovat kompetence, jimiž předmět žáky vybaví, můžeme volit následující formulaci:

Dějepis rozvíjí tyto kompetence žáků:

- *pracovat s učenicemi, příručkami a další literaturou, orientovat se ve službách knihoven, pracovat s Internetem;*
- *získávat informace z různých zdrojů – z textů verbálních a ikonických (obrázků, map, ...) nebo kombinovaných (film) – kriticky tyto informace hodnotit a využívat (v mezích schopností a vzdělanostní úrovně žáka střední školy);*
- *vyjadřovat se kultivovaně psanou a mluvenou formou, obsahově jasně a logicky, používat správně pojmy, formulovat vlastní argumenty podložený názor;*
- *řešit problémy a problémové situace, k tomuto řešení vyhledávat prameny a pracovat s nimi (na úrovni žáka střední školy);*
- *diskutovat s partnery, v diskusi přijímat nebo vyvracet názory partnerů - s tím vědomím, že vědecké poznání historie je stále otevřené, že ve výkladu dějin je výrazná variabilita a že do lidského, občanského i vědeckého posuzování a hodnocení historie se často promítá subjektivní výběr faktů a také osobní stanovisko posuzovatele.*

Doporučujeme na závěr pojetí vyučovacího předmětu ještě vypracovat **přehlednou tabulku, kde se uvádí orientační – doporučený počet hodin pro jednotlivé tematické celky nebo okruhy učiva.**

Následuje příklad takové tabulky s doporučeným počtem hodin pro *dějepis*, který má ve školním UP 2 nebo 4 hodiny (tedy učí se v jednom ročníku po dvou hodinách týdně, nebo ve dvou ročnících taktéž po dvou hodinách za týden):

Tematický celek	Pro počet 2 hod. v UP	Pro počet 4 hod. v UP
<i>Úvod do předmětu</i>	2	3
<i>Starověk</i>	2	8
<i>Středověk</i>	3	9
<i>Raný novověk</i>	4	14
19. století	19	35
20. století	34	56
<i>Závěr výuky</i>	2	3

⁴⁵ Funkční gramotností se rozumí schopnost používat texty – verbální a ikonické – na uspokojování širokých potřeb pro soukromé i profesní potřeby. Funkční gramotnost je nástrojem učení a rozvoje potenciálu osobnosti. kurikulární

⁴⁶ Za elektronickou gramotnost P. Gavora označuje použití počítače, mobilního telefonu a jejich vybavení včetně internetu a CD-ROM a e- mail. Přejít od „papírové“ gramotnosti ke gramotnosti „elektronické“ je podle něho takový skok, jako byl přechod od ručního psaní knih ke knižtisku. Více k různým gramotnostem – viz článek Gavora, P.: Gramotnost: Vývin modelov, reflexe praxe a výzkumu. In *Pedagogika* LII, 2002.

2. Rozpis učiva a výsledků vzdělávání v kognitivní (poznávací) oblasti, neboli jak provádět konstrukci obsahů vzdělávání

Novým prvkem kutikulární reformy je **důraz na podrobnější rozpracování výsledků vzdělávání**. Co nejpřesněji stanovení toho, jaké změny v osobnosti žáka chceme docílit, a co si má žák osvojit, nám pomáhá hledat to podstatné, co je pro žákův život užitečné, co budeme při hodnocení žáka ověřovat. Stanovení výsledků vzdělávání nám také pomáhá hledat vhodné prostředky a metody práce se žáky.

Základem pro tvorbu obsahů vzdělávání ve školní učební osnově je příslušná část RVP SOV, která v případě „*dějepis*“ má název **Člověk v dějinách**.⁴⁷ Následující obsahové okruhy společenskovedního kurikulárního rámce náleží k dalšímu předmětu (nebo předmětům, případně kurzům, projektům nebo modulům), na které si výchovu k demokratickému občanství můžeme „rozdělit“, pokud nevolíme tradiční předmět **občanská nauka**, případně **základy společenských věd**.

Důležité!

Rozpis obsahů vzdělávání má dvě základní části:

výsledky vzdělávání v kognitivní oblasti a vlastní učivo. Doporučujeme je ve školní učební osnově psát **do dvou sloupců**, jak je tomu v RVP SOV, nebo bez dvousloupcové tabulky, a to nejdříve výsledky vzdělávání a za nimi k výsledkům příslušející učivo.

V následujícím textu postupně pojednáme o konstrukci učiva školního dějepisu a výchovy k občanství, potom v samostatné části o konstrukci výsledků vzdělávání na základě teorie struktur vzdělávacích cílů.

Konstrukce učiva dějepisu v učební osnově

Pro *dějepis* je typické **chronologické řazení učiva** od starších období až téměř k naší současnosti. Učivo nelze řadit pouze na základě za sebou chronologicky uspořádaných historických událostí. Jednak na takto pojaté učivo nemáme čas, jednak by toto uspořádání vedlo k přetěžování žáků a zamlžování významných historických procesů – „pro stromy by nebylo vidět les“. V RVP jsme učivo uspořádali **na základě systémového výběru společenskovedních pojmů**, které velmi často vyjadřují významné historické procesy nebo jevy.

Tyto pojmy **pro 19. století** jsou: **velké občanské revoluce, společnost a národy, modernizace společnosti, modernizovaná společnost a jedinec**. Pojmy umožňují uvědomit si procesy, které v 19. století probíhaly a utvářely charakter století; 19. století⁴⁸ je dobou občanských revolucí, v nichž lidé bojovali za občanská práva, svobodu a rovnost. Je také dobou utváření

⁴⁷ Plné znění celku Člověk v dějinách viz příloha č. 1. Konstrukce učiva je v jeho klíčové části, tj. v dějinách 19. a 20. století, tvořena v podstatě stejným způsobem jako v dosud platné učební osnově *dějepis* pro střední odborné školství (Schválilo MŠMT dne 14. 6. 1999, č.j. 23094/99-22, s platností od 1. září 1999 počínaje 1. ročníkem) nebo v jiných novějších učebních osnovách *dějepis* v lyceálních oborech vzdělání. Jiná koncepce *dějepis* pro odborné školství nebyla zatím na centrální úrovni po listopadu 1989 vytvořena.

⁴⁸ Rozumíme tím tzv. „dlouhé“ 19. století – od Velké francouzské revoluce na konci 18. století po první světovou válku na počátku 20. století.

moderních národů, dobou vzniku nových významných evropských států (Německo, Itálie), dobou evropské koloniální expanze, je dobou nacionalismu v pozitivním – např. národně obrozeneckém nebo obranném pojetí, ale i v negativním – ve smyslu bojovného, nesnášenlivého a expanzivního nacionalismu nebo antisemitismu. Je dobou modernizace společnosti, která je charakterizována technickou, průmyslovou, dopravní, komunikační nebo demografickou revolucí a urbanizací. V modernizované společnosti hrají významnou roli nové sociální třídy, změnila se rovněž situace jednotlivce, v neposlední řadě i v tom, že lidé měli nyní větší možnost v přístupu ke vzdělání, že na pořad doby přišly i otázky řešení palčivých sociálních problémů dělnictva a otázka postavení žen.⁴⁹

Pro **20. století**⁵⁰ jsou v RVP SOV uvedeny pojmy: *vztahy mezi velmocemi, demokracie a diktatura, svět v blocích*. Žáci by si měli v závěru výuky uvědomit, že to je století tří velkých světových válek – první (Velké války), druhé světové války a války studené. Sotva skončila jedna z těchto tří válek, již se připravovala válka další. Boj demokracie s diktaturou byl komplikován tím, že jedním ze spojenců demokratických velmocí v protihitlerovské koalici byl stalinistický Sovětský svaz. Proto se válečné spojenectví brzy po válce změnilo ve studenou válku, která na více než čtyři desetiletí svět rozdělila na dva soupeřící bloky. Křehkou stabilitu studené války a jistou předvídatelnost potencionálního nepřítele ukončil rozpad sovětského bloku.

Evropa ztratila ve 20. století své vedoucí postavení ve světě, které převzaly Spojené státy americké. Proběhla dekolonizace. Druhá polovina 20. století je dobou dezintegrace SSSR, ČSFR, ...) i dobou integrace dříve znesvářené a bojující Evropy. Tato evropská spolupráce a integrace, přes své nevyřešené problémy a hledání, je určitou zárukou, že z Evropy, poučené světovými válkami, nevzejde další celosvětový konflikt.

Žáci by si měli uvědomit i zásadní problémy soudobého světa na počátku 21. století, jako je globalizace, situace lidí v pásmu světové chudoby a hladu, nebezpečí přelidnění, migračních tlaků, vyčerpání přírodních zdrojů, nedostatek pitné vody a potravin, znečištění a degradace životního prostředí, problém bezpečnosti lidí (hrozba jaderné války, ekologické a přírodní katastrofy, fundamentalismus, terorismus, ...) a podle Ronalda Higginse i určitá morální slepota lidstva, tj. neschopnost rozeznat dobré od zlého.⁵¹

Do kurikula „dějepisu“ v RVP jsou zařazeny i **dějiny oboru, který žáci studují**. Např. dějiny strojírenství (v oboru Strojírenství), dějiny obchodu (v oboru Obchodní akademie) atp.

Při tvorbě UO *dějepis* doporučujeme **zohlednit ve výuce lokální dějiny**⁵². Podrobnosti o zařazení lokálních dějin nebudeme explicitně v učební osnově uvádět, ale bylo by vhodné,

⁴⁹ Učitel by se měl na konci výuky o 19. století „zastavit“ a jednu až dvě vyučovací hodiny věnovat shrnutí právě těchto charakteristických rysů století. Jistě to lze udělat tak, že je vyvodí žáci. Bylo by metodickou chybou jim je „předložit“ žákům k pouhému zapamatování.

⁵⁰ „Krátké“ 20. století začíná první světovou válkou a končí zánikem bipolarity světa v souvislosti s rozpadem sovětského bloku.

⁵¹ Proto prý lidstvo nebude schopno podniknout kroky na svou záchranu včas.

⁵² Užíváme termín lokální dějiny, protože v zahraničí se regionálními dějinami rozumí dějiny širší oblasti, než je jeden stát, tedy např. dějiny střední Evropy.

V dějinách 20. století bude žáky jistě zajímat např. to, jaké významné výrobní podniky byly v minulosti v jejich městě nebo širším regionu, jaký byl osud jejich majitelů po únoru 1948, jaký osud potkal místní židovské občany za holocaustu, jaké formy protinacistické rezistence a odboje byly ve zdejších krajích, koho z místních lidí je možné označit za hrdinu druhé odboje, jak lidé ve městě prožívali německou okupaci, jak bylo město v r. 1945 osvozeno, jak hlasovali místní občané ve volbách v r. 1946, kdo z místních lidí byl pronásledován komunistickým režimem atp. Určitě žáky zaujme i historie jejich vlastní školy, pokud má ovšem škola delší tradici. Na historických a kulturních památkách, důvěrně žákům známých z jejich okolí, můžeme dobře ilustrovat historické slohy atp. Staré rodinné fotografie ukáží dobovou módu a mnohdy i zařízení interiérů a způsob života. Rodinné příběhy konkretizují širší společenskou situaci.

kdyby v preambuli, např. v charakteristice učiva, byla zmínka o tom, že se lokální dějiny ve výuce využívají.

Konstrukce učiva v učební osnově výchovy k občanství

Ve výchově k občanství obvykle máme dvě základní možnosti konstrukce kurikula:

- A. Předmět konstruujeme jako „základy společenských věd“.** V tomto případě je si třeba uvědomit, že poskytneme žákům opravdu jen „základy ze základů vědních disciplín“. Měli bychom vycházet z toho, že vyučovací předmět nemá být nikdy zestručněnou a zjednodušenou kopií vědního oboru. Musíme na základě tohoto oboru vytvořit **didaktický systém** (viz níže).
- B. Předmět konstruujeme jako občanskou nauku,** v tom smyslu, že chceme učit žáky být aktivními a odpovědnými občany. Potom je didaktický systém zaměřen na **rozvoj jejich dovedností, které potřebují pro praktický soukromý a občanský život a na pozitivní ovlivnění postojů a hodnotové orientace.** Předmět nepojímáme jako „úvod“ do některých vědních disciplín.

Varianta A je vhodná pro obory **středního vzdělání s maturitní zkouškou**, a to zvláště tehdy, když jsme dostali k „povinným“ hodinám, určeným v RVP SOV, přidány ještě další z disponibilních hodin (a případně i přesuny učiva z jiných kutikulárních rámců). Půjde většinou o obory vzdělání, v jejichž profilu absolventa hrají vědomosti, dovednosti a postoje získané výukou sociologických a politologických obsahů významnou roli. Potom rozvineme učivo i výsledky vzdělávání určené RVP v souladu se svými představami, záměry a profilem absolventa. V tomto případě je název předmětu **základy společenských věd (ZSV)** namístě. Takové pojetí společenskovedního vzdělávání rozhodně nelze doporučit pro obory středního vzdělávání s výučním listem.

Varianta B - občanská nauka - je vhodná jak pro obory středního vzdělání s maturitní zkouškou, tak i pro obory vzdělání s výučním listem – každá z těchto skupin oborů má totiž jiný společenskovední kurikulární rámec a samostatný RVP⁵³. U této varianty velmi dobře zvažujeme, co je ze sociologických, politologických, právních aj. obsahů důležité pro praktický soukromý a občanský život, a podle toho z nich vybíráme prvky pro tvorbu didaktického systému. Vodítkem jsou pochopitelně především požadavky RVP SOV.

Pokud měníme ve své školní osnově názvy obsahových okruhů RVP SOV a tvoříme jiné názvy svých tematických celků, dbáme na to, **aby vždy obsah tematického celku odpovídal jeho názvu.**

Důležité!

Vyučovací předmět není zjednodušená „kopie“ vědního oboru. Didaktický systém dějepisu a občanské nauky je společenskovední obsah transformovaný z výsledků společenských věd (případně i jiných disciplín), vybraný a uspořádaný do vzdělávací soustavy. Tvoříme jej s ohledem na to, jaké jsou společenské požadavky a očekávání, jaké potřeby a předpoklady mají naši žáci a samozřejmě při tvorbě didaktického

⁵³ Pokud srovnáme tyto rámce, zjistíte, že se liší učivem i výsledky vzdělávání (např. obory s výučním listem nemají v kurikulu *filozofii* a *dějepis*, mají výsledky vzdělávání často postaveny jinak, především kvůli menším studijním předpokladům žáků v těchto oborech).

systemu (soustavy) ctíme rovněž zásady a přístupy oborové didaktiky a pedagogické psychologie.

Konstrukce výsledků vzdělávání

Společenskovědní vzdělávání je pro všechny žáky dané úrovně vzdělání stejné, tudíž se předpokládá, že si je škola rozpracuje a konkretizuje v souladu s profilem absolventa jednotlivých oborů, které učí. Je to práce náročná, pro učitele nová, ale přináší užitek a má velký význam pro kvalitu vzdělávání.

Výsledky vzdělávání jsou konstruovány v RVP SOV pomocí **teorie struktur vzdělávacích cílů**. Podobně bychom si měli počínat i při tvorbě učební osnovy pro ŠVP.

V RVP SOV jsou **kognitivní (poznávací) cíle vyjádřeny jako výsledky vzdělávání** v tabulce vlevo od učiva⁵⁴. Na rozdíl od afektivních cílů je dosažení kognitivních cílů (výsledků vzdělávání) v možnostech školy a mělo by být i kontrolováno.

Důležité!

Porozumění cílům, uvědomění si jejich hierarchie a vzájemných souvislostí je prvním předpokladem pro konstrukci konkrétního rozpisu učiva a výsledků vzdělávání v osnově vyučovacího předmětu.

Nejdříve pojednáme o **vzdělávacích (edukačních) cílech a jejich taxonomii**, to znamená o třídění, strukturování a uspořádání edukačních cílů.

V současnosti je u nás nejznámější **Bloomova taxonomie**, která vznikla již v 50. letech minulého století v USA. Tato taxonomie byla koncem 90. let inovována a v r. 2001 byla pokračovateli Blooma zveřejněna její nová verze. V nové verzi byla rozpracována jen oblast kognitivních cílů.

Revidovaná Bloomova taxonomie má podobu, kterou vidíte v následující tabulce. Jsou v ní **dvě dimenze – znalostní a dimenze kognitivního procesu**.⁵⁵

Taxonomická tabulka (revize Bloomovy taxonomie)

	DIMENZE KOGNITIVNÍHO PROCESU					
ZNALOSTNÍ DIMENZE	1. Zapamato- vat	2. Rozumět	3. Aplikovat	4. Analyzo- vat	5. Hodnotit	6. Tvořit
A. Znalost faktů						
B. Konceptuální znalost						
C. Procedurální znalost						
D. Metakognitivní znalosti						

⁵⁴ Viz Příloha č 1 a Příloha č. 2

⁵⁵ Dimenzí zde rozumíme kategorii pochodů a obsahů, v níž se uplatňuje myšlenková činnost člověka. Podrobnější rozpracování cílové struktury inovované Bloomovy taxonomie je uvedeno v materiálech, které publikovala Dagmar Hudcová. Viz Použitá literatura v závěru článku.

Znalostní dimenze

Jak v tabulce vidíme, znalostní dimenze má **čtyři kategorie** – **faktickou, konceptuální** (tj. znalost vztahů, pojmů, principů, procesů, generalizací, teorií, struktur), **procedurální a metakognitivní**. Poslední dvě si ozřejmíme více.

Procedurální znalosti jsou pro žáky velmi důležité. Znalost procedur znamená, že si žák osvojuje činnosti, které jsou pro danou složku vzdělávání typické (v našem případě pro společenskovední obory), a jejichž pomocí lze získat další znalosti. Např. žák umí pracovat s verbálními a ikonickými texty, tzn. čerpat z nich informace, kriticky je hodnotit a používat.

Metakognitivní znalosti jsou znalosti o způsobech a o procesu vlastního poznávání. Žák se bude muset ve svém celém dalším životě stále učit. Proto si musí osvojit strategii učení (např. systém podtrhávání v textu, tvoření výpisků, používání mnemotechnik, techniky opětovného čtení a opětovného poslechu, plánování učení, ...); také si musí osvojit strategii myšlení, řešení problémů a konečně se musí rovněž naučit prostřednictvím sebekontroly i sebehodnocení plánovat své učení a uvědomovat si vlastní možnosti a schopnosti.

Dimenze kognitivního procesu

Tato dimenze je rozpracována, jak shora v tabulce vidíme, na **šest kategorií: zapamatovat, porozumět, aplikovat, analyzovat, hodnotit a tvořit**.

Obě dimenze spolu úzce souvisejí. Aplikací (viz tabulka dimenze kognitivního procesu sloupec 3) je např. diskuse o určité problematice, třeba o globalizaci. Jestliže žák nemá o dané problematice (v našem případě o globalizaci) žádné znalosti (nezná fakta, pojmy, vztahy, příklady globalizace atp., nedovede je použít k argumentaci, získat je ze zdrojů a vyhodnotit), není diskuse o globalizaci vůbec schopen. Jiný příklad: Má-li žák hodnotit nacismus (sloupec 5), musí znát fakta o nacismu a musí porozumět pojmům, vztahům atp., které se týkají např. nacistické ideologie, praktické politiky, druhé světové války, válečných zločinů, důsledků války pro lidi atp. Teprve potom je žák schopen provést hodnocení nacismu jako ideologie i režimu.

Důležité!

Výsledek vzdělávání (edukační cíl) formulujeme pomocí slovesa, které odpovídá některé kategorii dimenze kognitivního procesu, a podstatného jména (rozvinutého obvykle dalšími slovy), která označují, čeho se žákova činnost, vyjádřená slovesem, bude týkat. Např.: (žák) vysvětlí příčiny druhé světové války; charakterizuje nacistický režim v Německu a okupovaných zemích; zdůvodní potřebu politické opozice v demokratickém režimu, dovede vytvořit odpovědný fiktivní rodinný rozpočet atp.

Výsledek vzdělávání má být žaku užitečný a má být kontrolovatelný.

Při formulování výsledků vzdělávání (vzdělávacích cílů) je pro jednotlivé dimenze kognitivního procesu **typické použití určitých aktivních sloves**.⁵⁶

⁵⁶ Tato slovesa jsou pro jednotlivé oborové didaktiky různá, např. pro matematiku je typické sloveso (žák) řeší, pro přírodovědné vyučovací předměty např. sloveso (žák) vyvodí závěry z pozorování, pokusu atp.

Příklady aktivních sloves pro společenskovední vzdělávání uvádíme v následující tabulce:

Dimenze kognitivního procesu:	Sloveso, jehož pomocí výsledek společenskovedního vzdělávání vyjádříme:
1. Zapamatovat	uvést, vyjmenovat, popsat, vymežit, reprodukovat, doplnit, ...
2. Porozumět	vysvětlit, objasnit, charakterizovat, ilustrovat, vyjádřit vlastními slovy, interpretovat, použít, ilustrovat, zkontrolovat, opravit, ...
3. Aplikovat	aplikovat, demonstrovat, znázornit, navrhnout, uspořádat, orientovat se, diskutovat, ...
4. Analyzovat	analyzovat, rozebrat, rozlišit, rozřídít, specifikovat, ...
5. Hodnotit	posoudit, zhodnotit, zdůvodnit, ocenit, provést kritiku, zaujmout stanovisko, uvést klady a zápory, ...
6. Tvořit	vytvořit portfolio, navrhnout řešení problému, napsat esej, ...

Při pilotním ověřování tvorby ŠVP na vybraných školách jsme se velmi často setkali s **chybně volenými slovesy**: např. (*žák*) *chápe, rozumí, je seznámen, porozuměl, zná atp.* Jak žák prokáže, že něčemu rozumí, že něco chápe? Musí to vysvětlit, objasnit, uvést příklad, srovnat atp.

Důležité!

Volíme jen taková slovesa, která umožňují výsledek vzdělávání zkontrolovat; žák má výsledek vzdělávání prokázat.

Ukážeme nyní **příklady nevhodně formulovaných výsledků vzdělávání v kognitivní oblasti**, které se objevily v učebních osnovách vytvářených pilotními školami, a vysvětlíme, proč jsou uvedené formulace nevhodné:

Žák

- **rozřídí lidská práva** (jen toto asi pro život nestačí; vhodnější formulace - na základě konkrétního příkladu dovede posoudit, zda je porušeno určité základní lidské nebo občanské právo; nebo - popíše, kam se může občan obrátit, když jsou jeho práva a svobody porušeny)
- **defínuje životní cyklus člověka** (lépe: popíše životní cyklus člověka)
- **uvědomuje si své postavení ...** (jak žák prokáže, že si uvědomuje své postavení? jde o nekontrolovatelný výsledek vzdělávání)
- **umí vyjmenovat předchůdce člověka** (k čemu je to žáku dobré? jde o typickou encyklopedickou znalost)
- **vysvětlí podstatu jednotlivých okolností** (není jasné, jakých okolností)
- **uvede a ukáže na mapě některé velmoci** (nedostačující výsledek vzdělávání; lepe - lokalizuje na mapě světové velmoci a charakterizuje jejich postavení v soudobém světě)
- **vysvětlí problematiku politického extremismu** (je to příliš náročný cíl; vhodnější je: na konkrétním jednoznačném příkladu ze současnosti rozpozná, zda se jedná o politický extremismus)
- **je tolerantní k ...** (jde o postoj, nelze uvádět jako kognitivní výsledek vzdělávání)
- **rozumí základním principům globalizace** (příliš náročný výsledek vzdělávání; může vůbec žák střední školy principy globalizace opravdu postihnout, vždyť o globalizaci se přou významní politologové a sociologové! Přiměřenější je formulace - uvede

příklady globalizace a posoudí jejich dopad na lidi. A ještě jedna chyba: sloveso rozumí vytváří nekontrolovatelný výsledek vzdělávání – jak žák prokáže, že rozumí?)

- **je si vědom svých práv a svobod** (jak žák prokáže, že je si vědom svých práv a svobod? - jde o nekontrolovatelný výsledek vzdělávání; vhodnější formulace - dovede objasnit vztah práv, svobod a povinností člověka, např. ve vztahu k vlastní osobě)
- **rozliší politické strany** (nekonkrétní, nejasný výsledek vzdělávání; vhodnější formulace – popíše /případně rozliší, co jednotlivé současné parlamentní strany v ČR lidem nabízejí a jakými prostředky svých cílů chtějí dosáhnout)
- **pochopí úlohu církve** (nekontrolovatelný výsledek vzdělávání; jak žák prokáže, že pochopil úlohu církve? jaké církve?, ve které době?)
- **orientuje se v rodinném hospodaření** (příliš obecný výsledek vzdělávání, obtížně kontrolovatelný; vhodnější formulace - dovede sestavit pro konkrétní rodinu fiktivní rodinný rozpočet tak, aby zohledňoval potřeby rodiny a byl odpovědný)
- **umí vyjmenovat úlohu státu** (vhodnější formulace: popíše/objasní úlohu současného demokratického státu)
- **umí porovnat vztah k práci ve vyspělých zemích a u nás** (výsledek vzdělávání je evidentně pejorativní vzhledem k našim občanům; vychází asi z mylného předpokladu, že u nás mají lidé horší vztah k práci než v jakýchkoli vyspělých zemích; kromě toho ČR je vyspělá země! Vhodnější formulace - vysvětlí, jak vztah k práci souvisí s pracovním uplatněním konkrétního člověka)
- **chápe proces socializace** (nekontrolovatelný výsledek vzdělávání; vhodnější formulace – objasní/popíše proces socializace, vysvětlí podstatu socializace,...)
- **načrtne vývoj komunistického režimu** (co znamená „načrtne“? vhodnější formulace - popíše vývoj komunistického režimu v Československu, případně charakterizuje jednotlivá období ve vývoji komunistického režimu v Československu)
- **vyjmenuje světová náboženství** (pouhé vyjmenování světových náboženství nestačí; vhodnější formulace: charakterizuje hlavní světová náboženství)
- **rozumí problematice náboženského fundamentalismu** (příliš náročný hodně obecný a velmi široký výsledek vzdělávání, přitom také nekontrolovatelný; vhodnější formulace - rozpozná na konkrétním a zcela zjevném příkladu projev náboženského fundamentalismu)
- **zná aspekty ..., objevy ..., příčiny povstání ..., možnosti rekvalifikace** atp. (jak žák prokáže, že něco zná? vhodnější formulace - popíše aspekty ..., - uvede významné objevy ..., - vysvětlí příčiny povstání, - dovede zjistit možnosti rekvalifikace ve svém oboru)

Výsledky vzdělávání uvedené v kurikulárních rámcích bychom měli ve ŠVP více rozpracovat. Při tomto „rozvíjení“ a transformaci RVP SOV bychom měli mít na mysli, že **těžiště společenskovedního vzdělávání spočívá v pochopení vztahů, vazeb, souvislostí a procesů, nikoli v množství osvojených faktů**. Fakta mají charakter jedinečného; naproti tomu jednání lidí, vztahy a vazby mezi nimi, procesy, které svým jednáním lidé vyvolávají a které je svými důsledky zpětně ovlivňují, jsou opakovatelné - ony tedy při správném pochopení mohou být zdrojem poučení. Proto při stanovení výsledku vzdělávání omezíme použití aktivních sloves, která se týkají pouhého zapamatování faktů bez vztahů a vazeb.

Při tvorbě výsledků vzdělávání bychom si také měli uvědomit charakter společenskovedních disciplín, jejich rozdíl od exaktních věd, takže bychom se měli vyhnout slovesům, jako je např. definuje. Nebudeme tedy formulovat výsledek vzdělávání – (žák) definuje národ. Na to, co je národ, jsou nejrůznější názory. Národy nelze vymezit jen objektivně, vymezují se spíše subjektivně; důležité je to, že příslušníci národa se za národ sami považují. Vhodnější

formulace výsledku vzdělávání by tedy byla: (žák) - vysvětlí, na základě čeho člověk sám sebe vnímá jako příslušníka určitého národa.

Závěr k problematice vzdělávacích cílů/výsledků vzdělávání:

Důležité!

Učivo konstruujeme a upřesňujeme ve školním kurikulu na základě zvolených cílů/výsledků vzdělávání, výsledky formulujeme tak, aby byly žákovi v životě užitečné, volíme přitom formulaci, která ukazuje výkon žáka – co od žáka očekáváme.

Tyto formulace v jazyce výkonu žáka usnadňují ověření míry dosažení cílů. Řídí také výběr faktografického základu i vazeb a vztahů mezi fakty, výběr pojmů atd., na jejichž základě budeme připravovat prostředky pro výuku a stanovovat výukové strategie. **Pokud jsme výsledky vzdělávání (cíle) dobře stanovili, jsou pro nás výborným vodítkem jak pro přípravu a realizaci výuky, tak pro určení toho, co budeme jako výsledek vzdělávání ověřovat.**

Důležité!

Je samozřejmé, že se v naší výuce bude objevovat mnoho dalších faktů, pojmů, příběhů, ilustrativních nebo motivačních podrobností, které však nebudou předmětem ověřování.⁵⁷

Učitelé často namítají, že si konkrétně stanovené výsledky vzdělávání jejich žáci neosvojí. **V plánovaném kurikulu (v učební osnově, v RVP SOV) jsou uvedeny zamýšlené cíle – ideál, k němuž naše práce směřuje.** U každého konkrétního žáka se k tomuto ideálu jen více, nebo méně přiblížíme, někomu budeme muset hodně pomáhat, aby se alespoň částečně a velmi neobratně s požadovaným výsledkem vzdělávání nakonec vyrovnal.

Je velmi pravděpodobné, že po prvním roce (případně později v průběhu vzdělávacího cyklu), kdy budou učitelé podle vlastní učební osnovy vyučovat, zjistí, jak a v čem jejich plánované kurikulum nevyhovuje. Díky kurikulární reformě není problém části osnovy, nebo celou UO přepracovat. Stačí souhlas ředitele školy, nikdo další nebude osnovu schvalovat. Je třeba jen dát pozor, aby předmětová komise v předpokládaných změnách našla konsenzus. Avšak časté, nezdůvodněné a překotné změny plánovaného školního kurikula rozhodně nejsou žádoucí.

7. Závěr

Důležité!

Práce na školním kurikulu je pro učitele novou činností, a to velmi odpovědnou. Je to práce odborně náročná, je zároveň prestižní výzvou prokázat vzhled do učiva i oborové didaktiky a správnou představu o potřebách žáků SOŠ a SOU.

Bude-li učitelům poskytnuto **kvalitní další vzdělávání** (dále již DVU), čtivě a funkčně napsané **manuály** s příklady dobré praxe atp., většina učitelů tuto práci zvládne.

⁵⁷ Na základě různých podrobností, zajímavostí, životních příběhů, dramatických událostí atp. si žáci obvykle dobře zapamatují základní nosnou faktografii, která je významná pro kultivaci historického vědomí.

Kutikulární reforma jako **vnitřní změna školy je dlouhý proces**; je si to třeba uvědomit a nezádat po pedagogických sborech a vedení škol, aby vše, co reforma žádá, bylo výborně a hned nyní ve školách vykonáno.

V odborném školství se vzdělávají adolescenti a také dospělí lidé, nadaní žáci i žáci s malými studijními předpoklady a malou motivací se učit něčemu, co se „nedělá rukama“. Velkým problémem je i špatná kázeň žáků v SOŠ a SOU. Tato pestrost vzdělávající se mládeže a dospělých je dalším aspektem náročnosti práce v subsystému odborného školství.

Důležité je alespoň zpětně učitele pro reformu získat, když se to opomnělo na jejím počátku.

Poznámka autorky:

Omlouvám se všem, kterých se dotklo, že jsem v jazyce svého příspěvku nerespektovala gender (dvojí mluvnický rod – mužský i ženský: učitelé/učitelky, žáci/žákyně, ...). Zdá se mi totiž, že text by byl těžkopádný a nepřehledný. Přesto **považuji generovou citlivost, korektnost a vyváženost ve školství za důležité a sama se snažím je respektovat a napomáhat k jejich realizaci**, ale jiným než tímto formálním – „gramatickým“ aspektem.

Příloha 1 (z RVP SOV pro obory kategorie M)

SPOLEČENSKOVĚDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Obecným cílem společenskovedního vzdělávání v odborném školství je připravit žáky na aktivní a odpovědný život v demokratické společnosti. Společenskovední vzdělávání směřuje k pozitivnímu ovlivňování hodnotové orientace žáků, aby byli slušnými lidmi a odpovědnými občany svého demokratického státu, aby jednali uvážlivě nejen pro vlastní prospěch, ale též pro veřejný zájem. Kultivuje jejich historické vědomí, a tím je učí hlouběji rozumět jejich současnosti, učí je uvědomovat si vlastní identitu, kriticky myslet, nenechat se manipulovat a co nejvíce porozumět světu, v němž žijí.

Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci získali nebo si rozvinuli tyto obecné kompetence:

- využívat svých společenskovedních vědomostí a dovedností v praktickém životě: ve styku s jinými lidmi a různými institucemi, při řešení praktických otázek svého politického i filozoficko-etického rozhodování, hodnocení a jednání, při řešení svých problémů právního a sociálního charakteru;
- získávat a kriticky hodnotit informace z různých zdrojů – z verbálních textů (tj. tvořených slovy), z ikonických textů (obrazy, fotografie, schémata, mapy, ...) a kombinovaných textů (např. film);
- formulovat věcně, pojmově a formálně správně své názory na sociální, politické, praktické ekonomické a etické otázky, náležitě je podložit argumenty, debatovat o nich s partnery.

Společenskovední vzdělávání usiluje o formování a posilování těchto pozitivních citů, postojů, preferencí a hodnot:

- jednat odpovědně a přijímat odpovědnost za své rozhodnutí a jednání; žít čestně;
- cítit potřebu občanské aktivity, vážit si demokracie a svobody, usilovat o její zachování a zdokonalování; preferovat demokratické hodnoty a přístupy před nedemokratickými, i když má demokracie své stinné stránky (korupce, kriminalita, ...), jednat v souladu humanitou a vlastenectvím, s demokratickými občanskými ctnostmi, respektovat lidská práva, chápat meze lidské svobody a tolerance, jednat odpovědně a solidárně;

- kriticky posuzovat skutečnost kolem sebe, přemýšlet o ní, tvořit si vlastní úsudek, nenechat se manipulovat;
- uznávat, že základní hodnotou je život, a proto je třeba si života vážit a chránit jej;
- na základě vlastní identity ctít identitu jiných lidí, považovat je za stejně hodnotné jako sebe sama – tedy oprostít se ve vztahu k jiným lidem od předsudků a předsudečného jednání, intolerance, rasismu, etnické, náboženské a jiné nesnášenlivosti;
- cílevědomě zlepšovat a chránit životní prostředí, jednat v duchu udržitelného rozvoje;
- vážit si hodnot lidské práce, jednat hospodárně, neničit hodnoty, ale pečovat o ně, snažit se zanechat po sobě něco pozitivního pro vlastní blízké lidi i širší komunitu;
- chtít si klást v životě praktické otázky filozofického a etického charakteru a hledat na ně v diskusi s jinými lidmi i se sebou samým odpovědi.

Ve společenskovední oblasti vzdělávání je kladen důraz nikoliv na sumu teoretických poznatků, ale na přípravu pro praktický život a celoživotní vzdělávání. K této dobré přípravě je samozřejmě třeba vybraných vědomostí a dovedností, které jsou prostředkem ke **kultivaci historického vědomí** (především v dějinách 20. století), **dále také ke kultivaci politického, sociálního, právního a ekonomického vědomí žáků** a k posilování jejich **mediální gramotnosti**.

Výsledky vzdělávání	Učivo
<p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasní smysl poznávání dějin a variabilitu jejich výkladů; - uvede příklady kulturního přínosu starověkých civilizací, judaismu a křesťanství; - popíše základní – revoluční změny ve středověku a raném novověku - na příkladu významných občanských revolucí vysvětlí boj za občanská i národní práva a vznik občanské společnosti; - objasní vznik novodobého českého národa a jeho úsilí o emancipaci; - popíše česko-německé vztahy a postavení Židů a Romů ve společnosti 18. a 19. stol.; - charakterizuje proces modernizace společnosti; - popíše evropskou koloniální expanzi - vysvětlí rozdělení světa v důsledku 	<p>1 Člověk v dějinách (dějepis)</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznávání dějin, význam poznávání dějin, variabilita výkladů dějin - starověk - středověk a raný novověk (16.-18. stol.) Novověk – 19. století - velké občanské revoluce - americká a francouzská, revoluce 1848-49 v Evropě a v českých zemích - společnost a národy - národní hnutí v Evropě a v českých zemích, česko-německé vztahy, postavení minorit; dualismus v habsburské monarchii, vznik národního státu v Německu - modernizace společnosti – technická, průmyslová, komunikační revoluce, urbanizace, demografický vývoj; evropská koloniální expanze - modernizovaná společnost a jedinec - sociální struktura společnosti, postavení žen, sociální zákonodárství, vzdělání Novověk – 20. století - vztahy mezi velmocemi – pokus o revizi

<p>koloniální expanze a rozpory mezi velmocemi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - popíše První světovou válku a objasní významné změny ve světě po válce; - charakterizuje první Československou republiku a srovná její demokracii se situací za tzv. druhé republiky (1938-39), objasní vývoj česko-německých vztahů; - vysvětlí projevy a důsledky velké hospodářské krize; - charakterizuje fašismus a nacismus; srovná nacistický a komunistický totalitarismus; - popíše mezinárodní vztahy v době mezi první a druhou světovou válkou, objasní, jak došlo k dočasné likvidaci ČSR; - objasní cíle válčících stran ve Druhé světové válce, její totální charakter a její výsledky, popíše válečné zločiny včetně holocaustu; - objasní uspořádání světa po Druhé světové válce a důsledky pro Československo; - popíše projevy a důsledky studené války; - charakterizuje komunistický režim v ČSR v jeho vývoji a v souvislostech se změnami v celém komunistickém bloku; - popíše vývoj ve vyspělých demokraciích a vývoj evropské integrace; - popíše dekolonizaci a objasní problémy třetího světa; - vysvětlí rozpad sovětského bloku; - uvede příklady úspěchů vědy a techniky ve 20. století; - orientuje se v historii svého oboru - uvede její významné mezníky a osobnosti, vysvětlí přínos studovaného oboru pro život lidí; 	<p>rozdělení světa První světovou válkou, české země za světové války, první odboj, poválečné uspořádání Evropy a světa, vývoj v Rusku</p> <ul style="list-style-type: none"> - demokracie a diktatura - Československo v meziválečném období; autoritativní a totalitní režimy, nacismus v Německu a komunismus v Rusku a SSSR; velká hospodářská krize; mezinárodní vztahy ve 20. a 30. letech, růst napětí a cesta k válce; Druhá světová válka, Československo za války, druhý čs. odboj, válečné zločiny včetně holocaustu, důsledky války - svět v blocích - poválečné uspořádání v Evropě a ve světě, poválečné Československo; studená válka; komunistická diktatura v Československu a její vývoj; demokratický svět, USA – světová supervelmoc; sovětský blok, SSSR – soupeřící supervelmoc; třetí svět a dekolonizace; konec bipolarity Východ-Západ <p>Dějiny studovaného oboru</p>
<ul style="list-style-type: none"> - popíše rozčlenění soudobého světa na civilizační sféry a civilizace, charakterizuje základní světová náboženství; - vysvětlí, s jakými konflikty a problémy se potýká soudobý svět, jak jsou řešeny, debatuje o jejich možných perspektivách; - objasní postavení České republiky v Evropě a v soudobém světě; - charakterizuje soudobé cíle EU a posoudí její politiku; 	<p>2 Soudobý svět</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozmanitost soudobého světa: civilizační sféry a kultury; nejvýznamnější světová náboženství; velmoci, vyspělé státy, rozvojové země a jejich problémy; konflikty v soudobém světě - integrace a dezintegrace - Česká republika a svět: NATO, OSN; zapojení ČR do mezinárodních struktur; bezpečnost na počátku 21. století, konflikty

<ul style="list-style-type: none"> - popíše funkci a činnost OSN a NATO; - vysvětlí zapojení ČR do mezinárodních struktur a podíl ČR na jejich aktivitách; - uvede příklady projevů globalizace a debatuje o jejích důsledcích; 	<p>v soudobém světě; globální problémy, globalizace</p>
<ul style="list-style-type: none"> - charakterizuje současnou českou společnost, její etnické a sociální složení - vysvětlí význam péče o kulturní hodnoty, význam vědy a umění - popíše sociální nerovnost a chudobu ve vyspělých demokraciích, uvede postupy, jimiž lze do jisté míry řešit sociální problémy; popíše, kam se může obrátit, když se dostane do složité sociální situace; - dovede posoudit služby nabízené peněžními ústavy a jinými subjekty a jejich možná rizika; - objasní způsoby ovlivňování veřejnosti; - objasní význam solidarity a dobrých vztahů v komunitě; - debatuje o pozitivěch i problémech multikulturního soužití, objasní příčiny migrace lidí; - posoudí, kdy je v praktickém životě rovnost pohlaví porušována; - objasní postavení církví a věřících v ČR; vysvětlí, čím jsou nebezpečné některé náboženské sekty a náboženský fundamentalismus; 	<p>3 Člověk v lidském společenství</p> <ul style="list-style-type: none"> - společnost, společnost tradiční a moderní, pozdně moderní společnost - hmotná kultura, duchovní kultura - současná česká společnost, společenské vrstvy, elity a jejich úloha - sociální nerovnost a chudoba v současné společnosti - majetek a jeho nabývání, rozhodování o finančních záležitostech jedince a rodiny, zodpovědné hospodaření - řešení krizových finančních situací, sociální zajištění občanů - rasy, etnika, národy a národnosti; majorita a minority ve společnosti, multikulturní soužití; migrace, migranti, azylanty - postavení mužů a žen, genderové problémy - víra a ateismus, náboženství a církve, náboženská hnutí, sekty, náboženský fundamentalismus
<ul style="list-style-type: none"> - charakterizuje demokracii a objasní, jak funguje a jaké má problémy (korupce, kriminalita, ...); - objasní význam práv a svobod, které jsou zakotveny v českých zákonech, a popíše způsoby, jak lze ohrožená lidská práva obhajovat; - dovede kriticky přistupovat k mediálním obsahům a pozitivně využívat nabídky masových médií; - charakterizuje současný český politický systém, objasní funkci politických stran a svobodných voleb; - uvede příklady funkcí obecní a krajské samosprávy; - vysvětlí, jaké projevy je možné nazvat politickým radikalismem, nebo politickým 	<p>4 Člověk jako občan</p> <ul style="list-style-type: none"> - základní hodnoty a principy demokracie - lidská práva, jejich obhajování, veřejný ochránce práv, práva dětí - svobodný přístup k informacím, masová média a jejich funkce, kritický přístup k médiím, maximální využití potenciálu médií - stát, státy na počátku 21. století, český stát, státního občanství v ČR - česká ústava, politický systém v ČR, struktura veřejné správy, obecní a krajská samospráva - politika, politické ideologie - politické strany, volební systémy a volby - politický radikalismus a extremismus,

<p>extremismem;</p> <ul style="list-style-type: none"> - vysvětlí, proč je nepřijatelné propagovat hnutí omezující práva a svobody jiných lidí; - uvede příklady občanské aktivity ve svém regionu, vysvětlí, co se rozumí občanskou společností; debatuje o vlastnostech, které by měl mít občan demokratického státu; 	<p>současná česká extremistická scéna a její symbolika, mládež a extremismus</p> <ul style="list-style-type: none"> - teror, terorismus - občanská participace, občanská společnost - občanské ctnosti potřebné pro demokracii a multikulturní soužití
<ul style="list-style-type: none"> - vysvětlí pojem právo, právní stát, uvede příklady právní ochrany a právních vztahů; - popíše soustavu soudů v ČR a činnost policie, soudů, advokacie a notářství; - vysvětlí, kdy je člověk způsobilý k právním úkonům a má trestní odpovědnost; - popíše, jaké závazky vyplývají z běžných smluv a z vlastnického práva; - dovede hájit své spotřebitelské zájmy, např. podáním reklamace; - popíše práva a povinnosti mezi dětmi a rodiči, mezi manželi; popíše, kde může o této oblasti hledat informace nebo získat pomoc při řešení svých problémů; - objasní postupy vhodného jednání, stane-li se obětí nebo svědkem jednání, jako je šikana, lichva, násilí, vydírání atp.; 	<p>5 Člověk a právo</p> <ul style="list-style-type: none"> - právo a spravedlnost, právní stát - právní řád, právní ochrana občanů, právní vztahy - soustava soudů v České republice - právo vlastnické, právo duševního vlastnictví; smlouvy, odpovědnost za škodu - rodinné právo - správní řízení - trestní právo – trestní odpovědnost, tresty a ochranná opatření, orgány činné v trestním řízení, specifika trestné činnosti mladistvých - notáři, advokáti a soudcové
<ul style="list-style-type: none"> - vysvětlí, jaké otázky řeší filozofie; - dovede používat vybraný pojmový aparát filozofie, tj. ten, který byl součástí učiva; - dovede pracovat s jemu obsahově a formálně dostupným filozofickým textem; - debatuje o praktických filozofických a etických otázkách, a to s využitím vhledu do díla významných představitelů filozoficko-etického myšlení; - vysvětlí, proč jsou lidé za své názory, postoje a jednání odpovědni jiným lidem. 	<p>6 Člověk a svět (praktická filozofie)</p> <ul style="list-style-type: none"> - lidské myšlení v předfilozofickém období, mýtus - vznik filozofie a základní filozofické problémy - hlavní filozofické disciplíny - proměny filozofického myšlení v dějinách - význam filozofie v životě člověka, smysl filozofie pro řešení životních situací - etika a její předmět, základní pojmy etiky mravní hodnoty a normy, mravní rozhodování a odpovědnost

Příloha 2 (z RVP SOV pro obory kategorie H)

SPOLEČENSKOVĚDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Obecným cílem společenskovedního vzdělávání v odborném školství je připravit žáky na aktivní a odpovědný občanský život. Společenskovední vzdělávání proto směřuje především k pozitivnímu ovlivňování hodnotové orientace žáků tak, aby byli slušnými lidmi a

informovanými aktivními občany svého demokratického státu, aby jednali odpovědně a uvážlivě nejen pro vlastní prospěch, ale též pro veřejný zájem. Žáci se učí porozumět společnosti a světu, kde žijí, uvědomovat si vlastní identitu, kriticky myslet a nenechat se manipulovat.

Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci dovedli:

- využívat svých společenskovedních vědomostí a dovedností v praktickém životě: ve styku s jinými lidmi a s různými institucemi, při řešení praktických otázek svého sociálního nebo občanského rozhodování, hodnocení a jednání, při řešení svých problémů osobního a právního charakteru;
- získávat a kriticky hodnotit informace z různých zdrojů – verbálních (tj. tvořených slovy), ikonických (obrazy, fotografie, mapy, ...) a kombinovaných (např. filmy);
- formulovat věcně a formálně správně své názory na sociální, politické, ekonomické a praktické etické otázky, náležitě je podložit argumenty, debatovat o nich s partnery.

Společenskovední vzdělávání usiluje o formování a posilování těchto pozitivních citů, postojů, preferencí a hodnot:

- jednat odpovědně a přijímat odpovědnost za své rozhodnutí a jednání; žít čestně;
- cítit potřebu občanské aktivity, vážit si demokracie a svobody, usilovat o její zachování a zdokonalování; preferovat demokratické hodnoty a přístupy před nedemokratickými, i když má demokracie své stinné stránky (korupce, kriminalita, ...), jednat v souladu s humanitou a vlastenectvím, s demokratickými občanskými ctnostmi, respektovat lidská práva, chápat meze lidské svobody a tolerance, jednat odpovědně a solidárně;
- kriticky posuzovat skutečnost kolem sebe, přemýšlet o ní, tvořit si vlastní úsudek, nenechat se manipulovat;
- uznávat, že základní hodnotou je život, a proto je třeba si života vážit a chránit jej;
- na základě vlastní identity ctít identitu jiných lidí, považovat je za stejně hodnotné, jako sebe sama – tedy oprostít se ve vztahu k jiným lidem od předsudků a předsudečného jednání, intolerance, rasismu, nacionální, náboženské a jiné nesnášenlivosti;
- cílevědomě zlepšovat a chránit životní prostředí, jednat v duchu udržitelného rozvoje;
- vážit si hodnot lidské práce, jednat hospodárně, neničit hodnoty, ale pečovat o ně, snažit se zanechat po sobě něco pozitivního pro vlastní blízké lidi i pro širší komunitu;
- klást si v životě otázky o dobru a zlu, o smyslu života, odpovědnosti, solidaritě, o úctě k životu a k jiným hodnotám a hledat ne ně odpovědi.

Ve společenskovední oblasti vzdělávání je kladen důraz nikoliv na sumu teoretických poznatků, ale na přípravu **na praktický život a na celoživotní vzdělávání**. K této dobré přípravě je samozřejmě třeba vybraných vědomostí, které však nejsou samoučelné, nýbrž jsou prostředkem k získání dovedností užitečných pro budoucí osobní a občanský život a pro celoživotní učení.

Významnou úlohu ve společenskovedním vzdělávání má rozvíjení **mediální gramotnosti** žáků, jako jedné ze základních kompetencí, kterou by měl být vybaven člověk dnešní doby.

Výsledky vzdělávání	Učivo
<p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> - popíše základní skupiny současné české společnosti z hlediska sociálního a etnického; vysvětlí, do kterých 	<p>1 Člověk v lidském společenství</p> <ul style="list-style-type: none"> - společnost a její skupiny; současná česká společnost a její etnické a sociální složení

<p>společenských skupin sám patří;</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasní na konkrétních příkladech, jak vzniká napětí a konflikt mezi majoritou a některou z minorit; - vyvodí z pozorování života kolem sebe příčiny sociální nerovnosti a chudoby, uvede postupy, jimiž lze do jisté míry chudobu řešit; - dovede posoudit služby nabízené peněžními ústavy a jinými subjekty a zvážit jejich možná rizika pro sebe a svou rodinu; - vysvětlí, kam by se mohl obrátit, když se dostane do sociální situace, kterou nezvládne pouze vlastními silami; - objasní význam dobrých vztahů v rodině a solidarity v širší komunitě; - popíše způsoby ovlivňování veřejnosti a uvede jejich konkrétní současné příklady; - vysvětlí, co se rozumí rovnoprávností mužů a žen, uvede příklady, kdy je tato rovnoprávnost porušována; - popíše specifika některých náboženství, k nimž se hlásí obyvatelé ČR a Evropy; - vysvětlí, čím mohou být nebezpečné některé náboženské sekty a náboženský fundamentalismus; 	<ul style="list-style-type: none"> - rozhodování o finančních záležitostech jedince a rodiny, zodpovědné hospodaření - sociální nerovnost a chudoba v současné společnosti; sociální zajištění českých občanů - rasy, etnika, národy a národnosti; majorita a minority; klady vzájemného obohacování a problémy multikulturního soužití; migrace v současném světě, migranti, azylanti - postavení mužů a žen v rodině a ve společnosti - víra a ateismus, náboženství a církve, náboženská hnutí a sekty, náboženský fundamentalismus
<ul style="list-style-type: none"> - charakterizuje demokracii – její zásady, hodnoty a principy, popíše její problémy, jako je korupce nebo kriminalita; - dovede aplikovat zásady slušného chování a řešení konfliktů; - vysvětlí význam lidských práv, která jsou zakotvena v českých zákonech; vysvětlí, kam se obrátit, když jsou lidská práva ohrožena; - popíše funkce masových médií, dovede aplikovat kritický přístup k nim a využívat jejich nabídku pro svou zábavu i osobnostní rozvoj; - objasní úlohu současného demokratického státu; - popíše český politický systém, objasní úlohu politických stran a svobodných voleb; - na příkladech z dění v ČR a jejich obrazu v médiích uvede projevy, které je možné 	<p>2 Člověk jako občan</p> <ul style="list-style-type: none"> - základní hodnoty, zásady a principy demokracie - slušnost a dobré chování jako základ demokratických vztahů mezi lidmi - lidská práva, jejich obhajování, veřejný ochránce práv, práva dětí - svobodný přístup k informacím; masová média, kritický přístup k médiím, maximální využití potencialu médií - funkce současného státu, ústava a politický systém ČR, struktura veřejné správy, obecní a krajská samospráva - politika, politické strany a volby - politický radikalismus a extremismus, aktuální česká extremistická scéna a její symbolika, mládež a extremismus - teror a terorismus - občanská participace, občanská společnost - občanské ctnosti potřebné pro demokracii a

<p>nazvat politickým radikalismem nebo extremismem a terorismem;</p> <ul style="list-style-type: none"> - vysvětlí, proč je nepřipustné propagovat hnutí omezující lidská práva a svobodu jiných lidí; - na příkladech ze společenského dění doloží občanskou angažovanost a vysvětlí, proč je důležitá; - debatuje o tom, jaké vlastnosti by měl mít ideální občan demokratického státu; - objasní, co se rozumí šikanou a vandalismem, posoudí, jaké mají tyto negativní jevy důsledky; 	<p>multikulturní soužití</p>
<ul style="list-style-type: none"> - popíše činnost policie, soudů, advokacie a notářství; - objasní, kdy je člověk způsobilý k právním úkonům a má trestní odpovědnost; - popíše, jaké závazky vyplývají ze smluv běžných v praktickém životě a z vlastnického práva; - dovede hájit své spotřebitelské zájmy, např. uplatněním reklamace; - vysvětlí práva a povinnost mezi dětmi a rodiči, mezi manželi; dovede v této oblasti práva vyhledat informace a pomoc při řešení konkrétního problému; - uvede postupy vhodného jednání, stane-li se svědkem nebo obětí jednání, jako je šikana, lichva, násilí, vydírání, ...; 	<p>3 Člověk a právo</p> <ul style="list-style-type: none"> - právo a spravedlnost, právní stát, právní ochrana občanů, právní vztahy - soustava soudů v ČR; právnická povolání - notáři, advokáti, soudcové - právo vlastnické, právo duševního vlastnictví; smlouvy; odpovědnost za škodu - rodinné právo - trestní právo: trestní odpovědnost, tresty a ochranná opatření, orgány činné v trestním řízení, tj. policie, státní zastupitelství, vyšetřovatel, soud; specifika trestné činnosti a trestání mladistvých
<ul style="list-style-type: none"> - popíše státní symboly ČR a některé české národní tradice; - vysvětlí význam událostí, které se pojí se státními svátky a významnými dny České republiky nebo Československa; - na základě znalostí o demokracii vysvětlí, ve kterých obdobích od vzniku ČSR r. 1918 do současnosti lze režim, který u nás vládl, označit za demokratický; - objasní formy a způsoby boje československých občanů za svobodu a vlast (první a druhý odboj), uvede některé významné osobnosti odboje a vysvětlí význam jejich činnosti; - vysvětlí nacistické snahy o likvidaci českého národa v letech 1939-1945, uvede konkrétní příklady realizace těchto záměrů; 	<p>4 Česká republika, Evropa a svět</p> <ul style="list-style-type: none"> - český stát: - státní a národní symboly, tradice české státnosti - významné mezníky, události a osobnosti moderních českých a čs. dějin

<p>popíše holocaust a genocidu Romů;</p> <ul style="list-style-type: none"> - popíše způsoby persekuce občanů, které komunistický režim u nás označil za své nepřátele; uvede konkrétní příklady boje proti komunismu a osobnosti, které se dokázaly v tomto boji účinně angažovat; - popíše civilizační sféry soudobého světa a charakterizuje hlavní světová náboženství; - uvede příklady velmocí, vyspělých států a rozvojových zemí, popíše jejich aktuální postavení ve světě a jejich problémy; - popíše skladbu a cíle EU, na příkladech popíše, jak členství v EU ovlivňuje život občanů ČR; - vysvětlí funkci OSN a NATO; uvede příklady zapojení ČR do jejich činnosti; - debatuje o globálních problémech soudobého světa; - uvede příklady globalizace a diskutuje o některých názorech na její důsledky. 	<ul style="list-style-type: none"> - soudobý svět a Evropa: - civilizační sféry současného světa; světová náboženství; velmoci, vyspělé státy a rozvojové země; ohniska konfliktů v soudobém světě - skladba a cíle EU, hlavní orgány EU, ČR jako člen EU - OSN – funkce a činnost - NATO a ČR - globální problémy - globalizace
---	--

Seznam použitých zkratk:

DVU – další vzdělávání učitelů

ISTP – Integrovaný systém typových pozic

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

KK – klíčové kompetence

PT – průřezové téma

RVP – rámcový vzdělávací program

RVP GV – rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání

RVP SOV – rámcový vzdělávací program pro obor středního odborného vzdělávání

RVP ZV – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SOŠ – střední odborná škola

SOU střední odborné učiliště

UO – učební osnova

UP – učební plán

Použitá literatura:

Hudecová, D.: Revize Bloomovy taxonomie edukačních cílů. In *Historie a škola II. Člověk, společnost dějiny*. Sborník příspěvků a shrnutí diskuse ze semináře k RVP ZV a GV – vzdělávací oblast Člověk a společnost, zorganizovaný MŠMT v Telči ve dnech 8.-9. září 2003. uspořádal Z. Beneš.

RVP SOV – úprava po pilotní ověřování v rámci projektu PILOT S. NÚOV, Praha 2006

Bechlebová, M.: *Dějepis a výchova k občanství v kurikulární reformě*. Tvoříme ŠVP v SOŠ a SOU (zatím v tisku).